

EKONOMSKE POSLJEDICE DEMOGRAFSKOG STARENJA STANOVNIŠTVA

Bošnjak, Mia

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:853649>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-10**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**EKONOMSKE POSLJEDICE DEMOGRAFSKOG
STARENJA STANOVNIŠTVA**

Mentor:

doc. dr.sc Maja Mihaljević Kosor

Student:

Mia Bošnjak

Split, rujan, 2020.

Sadržaj:

1	Uvod.....	2
1.1	Problematika rada	2
1.2	Struktura rada	3
1.3	Metode rada	3
2	Gospodarski rast i razvoj.....	4
2.1	Određenost gospodarskog rasta	4
2.2	Klasični pristup teoriji gospodarskog rasta	4
2.3	Izvori gospodarskog rasta	5
2.4	Uloga stanovništva u gospodarstvu.....	5
3	Odrednice demografskog starenja stanovništva i njegov razvoj.....	6
3.1	Definicija stanovništva	6
3.2	Brojnost stanovnika	6
3.2.1	Svjetsko stanovništvo.....	6
3.3	Kretanje stanovništva	13
4	Struktura stanovništva i društveno-gospodarski razvoj.....	19
4.1	Struktura stanovništva.....	19
4.1.1	Struktura stanovništva prema spolu	19
4.1.2	Struktura stanovništva prema dobi	22
4.2	Posljedice demografskog starenja stanovništva na gospodarski razvoj.....	28
4.3	Populacijske politike	31
5	Zaključak.....	34
6	Sažetak.....	36
7	Literatura	38

1 Uvod

1.1 Problematika rada

Svijet ulazi u dosad nepoznat teritoriji uzrokovan starenjem stanovništva. Zahvaljujući dinamičnoj evoluciji i promjenama u mortalitetu i natalitetu, umanjena plodnosti, planiranje obitelji i rastući afiniteti ljudi kada govorio o zadovoljstvu ljudi kvalitetom života dovele su do promjena u globalnoj strukturi stanovništva. Pretpostavlja se da će se udio starijih ljudi u ukupnoj populaciji u nekim zemljama čak i udvostručiti u razdoblju od danas pa do 2050. godine. Stavka koja čini tematski centar ovog rada je cjelokupna populacija. Svjesni smo da se ova tema nalazi u mnogim polemikama. Stanovništvo je dinamična stavka koja se mijenja iz dana u dan, a zbog svoje važnosti ostavlja trag na globalno gospodarstvo. Postoji veliki broj determinanata koje utječu na kretanje i brojnost jednog stanovništva. Na pozornici svjetske politike u fokusu je brojnost stanovništva i njihova kvaliteta života u cilju povećanja životnog standarda svakog pojedinca. Zanimljivosti koje sadržavaju međuovisnosti demografije i ekonomije postavili su pretpostavke kako bi u ovom se radu mogli promatrati uzročno-posljedična veza između demografskih čimbenika s fokusom na starenje stanovništva i ekonomskog razvoj i činjenicama kojima ćemo dokazati njihovu međuovisnost. Postavlja se pitanje da li je ekonomski razvoj doveo do samog porasta broja stanovnika ili je ekonomski razvoj isključivo posljedica rasta broja stanovnika? Postoje li primjeri koji svjedoče da je rast populacije doveo do poboljšanja ekonomske situacije ili je mnogim zemljama pa tako i globalnoj ekonomiji porast stanovnika prepreka za dalji rast i razvoj? Da li su populacijske politike doista neophodne pojedinim državama kako bi maksimizirali ekonomski rast? Koliko je bitno graditi politiku sa stimuliranjem ulaganja u znanja, vještine i kompetencije stanovništva? Da li nemoćni ljudi predstavljaju prevelik teret današnjem društvu i uzrokuju nezadovoljstvo radnom kontingentu? Upravo kretanje stanovništva kroz povijest i predviđanja stvaraju dileme koje ćemo nastojati riješiti ovim radom.

Svjedoci smo da se Hrvatska bori s odlascima mladih i obrazovanih ljudi u inozemstvo te ima nizak prirodni prirast stanovništva. Problem je to koji Hrvatska država vuče iz prošlosti zbog brojnih društvenih, ekonomskih, političkih poteškoća s kojima se suočila. Nebrojena ratna razaranja, različite bolesti, nezaobilazne krize, emigracije te borba za samostalnu državu samo su dio problema koji su ostavili trag na prirodnom prirastu koji je danas negativan. Stanovništvo predstavlja korijen za procvat svake pojedine djelatnosti pa se Hrvatska bori u nadi poboljšanja životnog standarda stanovnika. Osvrnut ćemo se na strukturu samog stanovništva Hrvatske te definirati kretanja stanovništva kroz povijest.

1.2 Struktura rada

Strukturu ovog rada podijelit ćemo u pet tematski povezanih cjelina. Budući da je kontinuirani gospodarski rast i razvoj temeljni cilj svake države pa tako i Hrvatske prvi dio ćemo posvetiti definiranju istoga. Kao dodatak prikazat ćemo ulogu stanovništva upravo u gospodarstvu kako bi pokazali njegovu važnost u gospodarskom rastu i razvoju. Kako je upravo stanovništvo nositelj gospodarskog rasta i razvoja u nastavku rada opisat ćemo odrednice stanovništva, njegovu strukturu, kretanje, povijest, brojnost odnosno cjelokupni značaj te kako to i u kolikoj mjeri utječe na razvoj. Osim već spomenutog dotaknut ćemo se kako pojedine karakteristike stanovništva dovode upravo do njegovog starenja. Nakon što shvatimo važnost stanovništva u privredi bazirat ćemo se komparacijama i činjenicama koje vezu između ekonomije i demografije. U svakom pojedinom djelu osvrnut ćemo se posebno na stanje u Hrvatskoj kako bi mogli definirati njen položaj u odnosu na svijet i na pojedinu pojavu. Budući da je proces starenja stanovništva posebno zastupljen u Europi, uzrocima toga posvetit ćemo pojedine dijelove rada. Osvrnut ćemo se na posljedice starenja stanovništva na gospodarstvo te vrste populacijskih politika i istaknuti koje od njih i zašto provodi Hrvatska. Na kraju ćemo dodati zaključak u kojem ćemo ukratko sumirati cijeli dio rada kako bi ga mogli kompletirati.

1.3 Metode rada

Koristeći metodu specifikacije posebno ćemo se osvrnuti na stanje u Hrvatskoj te ću posebne dijelove rada posvetiti polemikama zbog kojih Hrvatska trpi gubitak na polju stanovništva i ekonomije te istaknuti ona polja u kojima prednjači. Pomoći ćemo se metodom indukcije kako bi od pojedinih dijelova došli do cjeline. Metodom dedukcije koristit ćemo podatke o trendovima u svijetu da bi došli do zaključcima o stanju u Hrvatskoj. Uspoređivat ćemo današnje stanje i dinamike promjene broja stanovnika s onima u prošlosti s ciljem otkrivanja promjena koje su se u tim razdobljima dogodile ekonomskom rastu i razvoju. Nastojat ću detaljno objasniti i analizirati utjecaj različitih čimbenika na ove dvije pojave. Uzimajući u obzir i ostale zemlje koristit ću se različitim metodama rada kako bi mogla doći do zaključka o položaju Hrvatske u svijetu. Osim već navedenih metoda koristit ćemo i sljedeće metode rada: sinteza, metoda generalizacije, konkretizacije, apstrakcije, globalizacija i metoda deskripcije.

2 Gospodarski rast i razvoj

2.1 Određenost gospodarskog rasta

Potrebno je raščlaniti gospodarski rast i gospodarski razvoj kako bi ih mogli pravilno razlikovati. Gospodarski razvoj predstavlja određeni cilj i samu biti ukupnog funkcioniranja gospodarstva. Uglavnom, gospodarski razvoj označava ekspanziju gospodarstva popraćenu strukturalnim transformacijama u sustavu proizvodnje te promjenama koje se odnose na kvalitetu i sastav finalnog proizvoda.¹ Najsnažnije strukturne promjene dolaze do izražaja u promjenama strukture uz povećanje razvoja kod podjele rada i širenje proizvodnje u primarnom, sekundarno i tercijarnom sektoru, uz povećanja broja zaposlenih. Stoga, dolazi do promjene u raspodjeli činitelja proizvodnje po pojedinim djelatnostima pa samim time utječe na povećanje i promjenu konstrukcije razmjene u korelaciji s drugim zemljama. Između ostalog, promjene u kakvoći proizvoda i konstrukciji finalnog proizvoda vode ka promjeni u razini ravnomjerna zadovoljenja potreba što sve skupa obuhvaća kvalitativnu stranu gospodarskog razvoja.

S druge strane, kada govorimo o gospodarskom rastu on predstavlja rast BDP i predstavlja kvantitativni dio gospodarskog razvoja. Možemo reći, da gospodarski razvoj čini veliki broj elemenata od kojih je najvažniji upravo gospodarski rast i označava njegovo osnovno obilježje jer kako ne može doći do gospodarskog razvoja bez postojanja gospodarskog rasta. U odnosu na gospodarski rast, gospodarski razvoj je opširniji i kompleksniji ekonomski i gospodarski proces

2.2 Klasični pristup teoriji gospodarskog rasta

Teorija gospodarskog rasta označavala je bitan segment u klasičnoj građanskoj ekonomskoj teoriji. Osnova ove teorije govori kako su tri temeljna činitelja gospodarskog rasta zemlja, rad i kapital. Adam Smith, Thomas Malthus i David Ricard kroz svoje klasične modele obrađuju proces gospodarskog razvoja uzimajući faktore fiksne zemlje i ekspanziju stanovništva uz dani stupanj tehnologije. Gospodarski razvoj bi vremenom stagnirao kada ne bi bilo tehnoloških promjena. Razlog toga je zakon opadajućih prinosa i dugoročna ravnoteža rastućeg stanovništva te outputa u razini kada ograničeni prirodni resursi osiguravaju jedino održavanje života. Dana razina tehnologije, skupa s uvjetima fiksne zemlje i rasta stanovništva dovodi do opadajućih prinosa. Klasično gledanje na gospodarski rast potpuno je zanemarilo mogućnost tehnološkog napretka.

¹ Napoleoni, C. (1982): *Ekonomska misao dvadestog stoljeća*, Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb, str. 41.

2.3 Izvori gospodarskog rasta

Budući da su zemljama izračunate različite stopa rasta danas imamo disproporcije u razinama nacionalnih dohodaka. Da bismo mogli proučiti te razlike moramo definirati i izvore gospodarskog rasta. Imamo činitelje neekonomskog i ekonomskog podrijetla koje utječu na rast. Gospodarski rast je ovisi o kretanju svojih činitelja: prirodnih izvora, kapitala, tehnologije i nama tematski najvažnije stanovništvo koji označavaju osnovne činitelje, ali postoje i drugi institucionalni činitelji koji utječu na razvoj. Uzimajući u obzir ove činitelje gospodarskog rasta, možemo ih podijeliti u dvije glavne skupine izvora gospodarskog rasta. Jednu skupinu čini porast radne snage i akumulacija kapitala, dok je druga skupina izvora tehnološki napredak.² Koristeći ove podatke fokusirat ćemo se na osnovnog ekonomskog činitelja gospodarskog rasta: stanovništvo

2.4 Uloga stanovništva u gospodarstvu

Ako definiramo stanovništvo kao izvor gospodarskog rasta kažemo da on označava nositelja gospodarske aktivnosti, a kasnije korisnika rezultata gospodarske aktivnosti. Ukupno stanovništvo x radnom snagom ulazi u proces društvene reprodukcije kao proizvođač roba i usluga te kao njihov potrošač. U proizvodnji roba i usluga sudjeluje samo radna snaga odnosno aktivni dio stanovništva kao proizvodni faktor. Za razliku od proizvodnje u potrošnji sudjeluje cjelokupno stanovništvo koje je ekonomski aktivno, ali i onaj dio stanovništva koji je uzdržavan. Uloga stanovništva u ekonomskom procesu je dvojaka, kao potrošač- definirajući cjelokupni radni potencijal neke zemlje istodobno, kao potrošač- definirajući demografsku dimenziju unutrašnjeg tržišta i karakteristike strukture ukupne s naglaskom na osobnu potrošnju. Ključ ekonomskog napretka mora ležati na četiri ista točka: bez obzira na to je li zemlja bogata ili siromašna. Četiri su osnovne točke rasta: znanje i vještine ljudi, prirodni resursi, tvorba kapitala i tehnologija. Osim navedenog stanovništvo predstavlja bitan gospodarski resurs. Velik značaj u razvoju ima ljudski kapital koji predstavlja stručne sposobnosti, znanja i vještine tj. znanje u različitim oblicima. Ekonomska vrijednost ljudskog kapitala ovisi o stupnju sposobnosti i znanja. Vještine i znanja koja su prošlosti bile iznimno tražene s dinamikom u okruženju mogu brzo zastarjeti. Stoga su potrebna konstantna investiranja u obrazovanje i nove vještine. U današnjem društvu upravo ljudski faktor postao je značajan činitelj gospodarskog rasta i razvoj.

² Benić, Đ. (2001): *Osnove ekonomije*, školska knjiga, Zagreb, str. 638.

3 Odrednice demografskog starenja stanovništva i njegov razvoj

3.1 Definicija stanovništva

Stanovništva kao epicentar razmatranja jedan je od najkompleksnijih kada gledamo na specifičnosti razvoja ljudskog društva. Značaj stanovništva u dinamici društveno-gospodarskog života jedne zemlje, bitno je u mnogim različitim segmentima. Tijekom cjelokupnog procesa modernizacije u vidu stalnog poboljšavanje kvantitativnih obilježja društva, obrazovanja, znanja, kreativnosti, iskustva i zdravlja, dokazao se kao važan i temeljni pokretač napredovanja gospodarstva.³ Mnogobrojni su čimbenici koji utječu na veličinu stanovništva i njegove promjene u danom vremenu i prostoru. Sve te faktore moguće je podijeliti u četiri skupine čimbenika: demografski, gospodarski, politički i ostali. Svaku od njih dalje možemo podijeliti u tri grupe prema svom vremenskom učinku: dugoročno, kratkoročno, i ciklički(periodično). Definiramo li stanovništvo možemo reći da označava ljudsku populaciju na određenoj geografskoj jedinici kao što je grad ili država i koja čini etničku, rasnu ili narodnu jedinicu. Određena je svojim prostornim rasporedom, gustoćom kada gledamo koliko ljudi živi na jednom metru kvadratnom neke zemlje, stopama prirodnog priraštaja, prostornom pokretljivošću, kretanjima, svojim sastavom i ostalim obilježjima. Demografija označava opću znanost o stanovništvu, a stanovništvom se bave i podacima o njemu služe i mnoge druge znanosti s posebnim naglaskom na ekonomiju. Kada govorimo o pretjeranom nagomilavanju stanovništva na određenim područjima to može predstavljati ozbiljan problem gospodarskom rastu te zemlje, ali i u slučaju kada je zemlja suočena s malim brojem stanovnika. Stoga, brojnost stanovnika i stopa njegova rasta mogu imati pozitivan i negativan efekt na gospodarski razvoj neke zemlje zbog različitih razvojnih uvjeta i društvenih prilika u kojima djeluje taj broj stanovnika i tempo njegova porasta.

3.2 Brojnost stanovnika

3.2.1 Svjetsko stanovništvo

Promotrit ćemo svjetsko stanovništvo budući da na zemlje u razvoju ima bitan utjecaj porast svjetskog stanovništva:

- 1) Ukupan broj stanovništva stagnira u prvih osam stoljeća te je tek oko 800-te godine počeo porast tempa rasta stanovništva. Od 800.-1650. tempo se povećava da bi se od 1650.do 1850. počinje uspon stanovništva koji postaje najizrazitiji nakon 1930. godine.

³ Wertheimer-Baletić, A.(1999): *Stanovništvo i razvoj*, Zagreb, Mate, str. 1.

- 2) Nova etapa u razvoju stanovništva svjetskog stanovništva se događa nakon 1950. godine kada započinje njegov, dotad neviđeni, porast. Broj stanovnika se i više nego udvostručio u 1992. godini te je do 1995. godine raslo po stopi od 1,7%.
- 3) Broj stanovnika svijeta povećava se za isti iznos u veoma kratkom roku u brojčanom iznosu oko 1 milijarde.
- 4) U ukupnom porastu stanovništvu ne sudjeluju u jednakom omjeru sve zemlje svijeta. Razvijene zemlje u znatno većoj mjeri doprinose rastu svjetskog stanovništva u razdoblju do 1920. godine, dok nakon te godine dolazi do obrata kada zemlje u razvoju imaju veću prosječnu godišnju stopu porasta stanovništva.
- 5) U razdoblju nakon 1950. pa sve do danas sve bitniju ulogu igra odrednica porasta svjetskog stanovništva u zemljama u razvoju na brzi populacijski porast. Rast stanovništva u razvijenim zemljama sve više stagnira i teži ka tzv. nultom rastu.
- 6) Nakon 1950. godine povećava se razlika između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju, koji pokazuje raspodjela svjetskog stanovništva i njegov ukupni porast.
- 7) U razdoblju između 1960.-1970. dolazi do smanjenja stope rasta stanovništva u većini zemalja bez obzira na stupanj razvoja iako je rast stanovnika i dalje signifikantno veći u zemljama u razvoju.
- 8) Postoji razlika u smjeru promjene udjela stanovnika zemalja u razvoju i razvijenih zemalja u ukupnom svjetskom stanovništvu. Udio zemalja u razvoju se povećava dok se udio razvijenih zemalja smanjuje.⁴

Sva ova kretanja kvantitativno su prikazani u tablici u nastavku:

Tablica 1: Svjetsko stanovništvo od 1650. do 2025. godine(u milijunima)

GODINA	UKUPNO	RAZVIJENE ZEMLJE	ZEMLJE U RAZVOJU
Procjena prema Carr-Saundersu i Willwoxu			
1650.	507	106	401
1750.	711	147	564
1800.	912	200	712
1850.	1131	302	829
1900.	1590	510	1079
Podaci UN-a			
1920.	1679	713	966
1930.	2009	671	1338
1940.	2042	730	1312
1950.	2516	832	1684
1960.	3019	945	2074
1970.	3697	1049	2648

⁴ Wertheimer-Baletić, A. (1999): *Stanovništvo i razvoj*, Mate, Zagreb, str. 93.

1980.	4447	1136	3311
Projekcije			
1990.	5295	1211	4048
2000.	6228	1278	4950
2010.	7150	1341	5809
2020.	8050	1387	6663
2025.	8472	1403	7069
Strukture			
1950.	100,0	33,1	66,9
1960.	100,0	31,3	68,7
1970.	100,0	28,0	72,0
1980.	100,0	25,5	74,5
1990.	100,0	22,9	77,1
2000.	100,0	20,5	79,5
2010.	100,0	18,8	81,2
2020.	100,0	17,2	82,8
2025.	100,0	16,6	83,4

Izvor: Wertheimer-Baletić, A., 1999., Stanovništvo i razvoj, Mate, Zagreb, str. 94.

Svjetsko stanovništvo odnosi se zapravo na ukupni broj stanovnika na Zemlji u određenom trenutku. Današnje stanovništvo Zemlje je doseglo broj od 7,49 milijardi. Dok je samo 170 milijuna ljudi činilo svjetsku populaciju prije 2000 godina, ljudska rasa je eksplodirala tijekom stoljeća. Ujedinjeni narodi procjenjuju da globalno stanovništvo iz minute u minutu raste po stopi od 250 ljudi, a očekuje se da će do 2100. godine dosegnuti 11 milijardi. Sve veći broj ljudi na svijetu dovodi nas do raznih pitanja budući da su resursi poput vode, hrane i zemlje ograničeni. Osim toga razina štetnih plinova je svakim danom sve veća, a količina štetnog otpada sve veća. Svjetski dan stanovništva obilježava se 11. srpnja od 1989. godine. Zanimljivo je da u šest zemalja živi gotovo polovica svjetskog stanovništva. Među liderima su Kina i Indija s najbrojnijom populacijom na svijetu. Neke procjene pokazuju da u Kini živi 1,42 milijarde ljudi, dok u Indiji živi oko 1,35 milijuna. Znanstvenici pretpostavljaju da će svjetsko stanovništvo neznatno rasti godinama te da će svoj vrhunac dosegnuti 2070. godine. Zanimljivo je da razina porasta stanovništva i dalje pozitivna brojka, ali stope porasta se s godinama sve više smanjuju.

U nastavku ćemo promotriti broj stanovnika u Hrvatskoj. Zapravo pogledat ćemo razmještaj stanovništva i dominaciju županija u mnogoljudnosti. Županije u Hrvatskoj neravnomjerno naseljene, a prema broju stanovnika dominira Grad Zagreb. Tablica br. 2 nama dokazuje činjenicu da Grad Zagreb dominira s brojem stanovnika i imao je oko 804 tisuća stanovnika 2018. godine priključno sa Zagrebačkom županijom koja je imala oko 309 tisuća u 2018. godini. Također, Kada usporedimo Grad Zagreb s Ličko-senjskom županijom koja je najmanje naseljena, broj stanovnika u Gradu Zagrebu je skoro 17,8 puta viši. Splitsko-dalmatinske županije koja je te godine imala 448 tisuća stanovnika je druga najmnogoljudnija

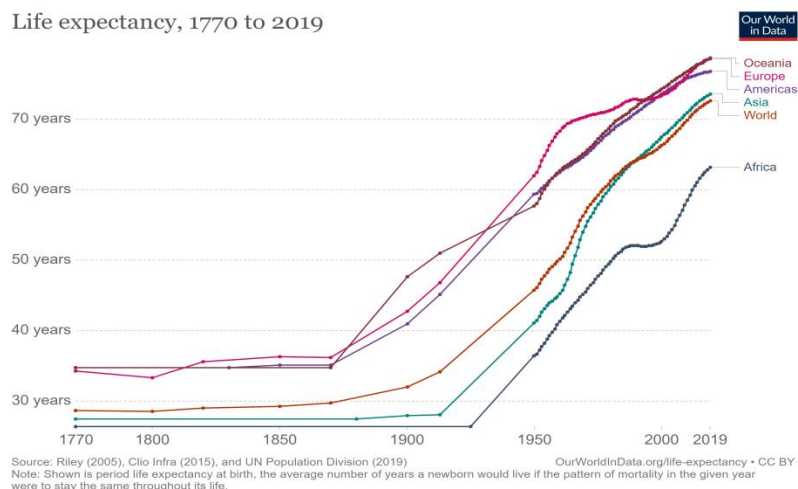
županija, a Zagreb ima čak 1,8 puta više stanovnika. U Gradu Zagrebu 2018. godine živjelo 19,6% ukupnog stanovništva Republike Hrvatske, a njegovo stanovništvo je za 1,3 postotna boda veće nego deset godina što nikad prije nije zabilježeno. U regiji Kontinentalne Hrvatske udio stanovništva u ukupnom stanovništvu Hrvatske jedino se povećao u Gradu Zagrebu u posljednjem desetljeću. Najveće smanjenje udjela u ukupnom stanovništvu zabilježeno je u Sisačko-moslavačkoj županiji i to 0,5 postotnih bodova koja je prema podacima brojila oko 148 tisuća stanovnika u 2018. godini i 3,6% ukupnom stanovništvu i Vukovarsko-srijemskoj županiji (za 0,4 postotna boda) s oko 154 tisuće stanovnika i 3,7% u ukupnom stanovništvu. Pripadnost stanovništva Slavonije dosta se smanjilo u udjelu stanovništva regije Kontinentalna Hrvatska. Za razliku od smanjenja udjela županija Kontinentalne Hrvatske u pet od sedam županija Jadranske Hrvatske dogodio se porast broja stanovnika. Oko jedne četvrtine ukupnog stanovništva Republike Hrvatske nalazi se u Gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji. Iza njih odmah, po broju stanovnika, slijedi Splitsko-dalmatinska pa nakon nje Primorsko-goranska za razliku od 2011. godine kada je na ovom mjestu bila Osječko-baranjska županija koja je 2018. godine imala 277 tisuća stanovnika. Ovakav neravnomjeran raspored stanovnika prouzročio je nedostatak uvjeta za razvijanje industrije u ovim slabo naseljenim mjestima. U tablici možemo vidjeti da se s problemima naseljenosti suočavaju Požeško-slavonska i Virovitičko-podravska županija kao posljedica iseljavanja mladih ljudi budući da su to poljoprivredna područja koja ne nude puno mogućnosti. To je jedan od razloga za odlazak mladih u urbanije sredine kako bi sebi pružili bolje uvjete života odnosno životni standard. Gradovi poput Zagreba, Splita, Osijeka, Rijeke, Pule, Vukovara, Varaždina, Siska, Zadra, Slavonskog Broda i Dubrovnika bilježe najveći broj mladih ljudi. U tim gradovima industrija se potpuno razvila ili je pak turizam vrlo razvijen pa su veoma privlačni za mlade osobe koji žele ostvariti što bolje životne uvjete.

Tablica 2: Broj stanovnika u Republici Hrvatskoj po županijama u razdoblju od 2014. godine do 2018. godine

Republika Hrvatska	4 238 389	4 203 604	4 174 349	4 124 531	4 087 843	Republic of Croatia
Zagrebačka	318 453	316 506	314 549	311 416	309 469	Zagreb
Krapinsko-zagorska	129 967	128 905	127 748	126 334	125 357	Krapina-Zagorje
Sisačko-moslavačka	163 975	160 292	157 204	152 546	148 589	Sisak-Moslavina
Karlovčka	124 127	121 840	120 321	118 263	116 829	Karlovac
Varaždinska	173 454	171 879	170 563	168 560	166 982	Varaždin
Koprivničko-križevačka	113 688	112 357	110 976	109 137	107 711	Koprivnica-Križevci
Bjelovarsko-bilogorska	115 536	113 746	111 867	109 822	107 909	Bjelovar-Bilogora
Primorsko-goranska	293 811	291 654	289 479	286 677	284 239	Primorje-Gorski kotar
Ličko-senjska	48 670	47 634	46 888	45 943	45 184	Lika-Senj
Virovitičko-podravska	82 162	80 610	79 111	77 086	75 257	Virovitica-Podravina
Požeško-slavonska	74 991	73 473	71 920	69 583	67 862	Požega-Slavonia
Brodsko-posavska	154 082	151 012	148 373	143 827	140 072	Slavonski Brod-Posavina
Zadarska	171 462	170 168	169 581	168 672	168 153	Zadar
Osječko-baranjska	298 272	294 233	290 412	283 035	277 227	Osijek-Baranja
Šibensko-kninska	105 532	104 315	103 021	101 436	100 153	Šibenik-Knin
Vukovarsko-srijemska	173 441	169 224	165 799	159 213	154 371	Vukovar-Sirmium
Splitsko-dalmatinska	454 627	453 155	452 035	449 610	448 071	Split-Dalmatia
Istarska	208 201	208 180	208 105	208 229	208 765	Istria
Dubrovačko-neretvanska	122 355	122 280	121 970	121 381	121 215	Dubrovnik-Neretva
Međimurska	113 159	112 576	112 089	110 999	109 921	Međimurje
Grad Zagreb	798 424	799 565	802 338	802 762	804 507	City of Zagreb

Izvor: Državni zavod za statistiku, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/07-01-03_01_2019.htm

Uvjeti života su sve bolji što rezultira produljenjem životnog vijeka. S godinama došlo je do znatnog napredovanja medicine i zdravstvene zaštite, zbog čega imamo jednu od pozitivnih posljedica-kontinuirano povećanje prosječnog trajanja života.

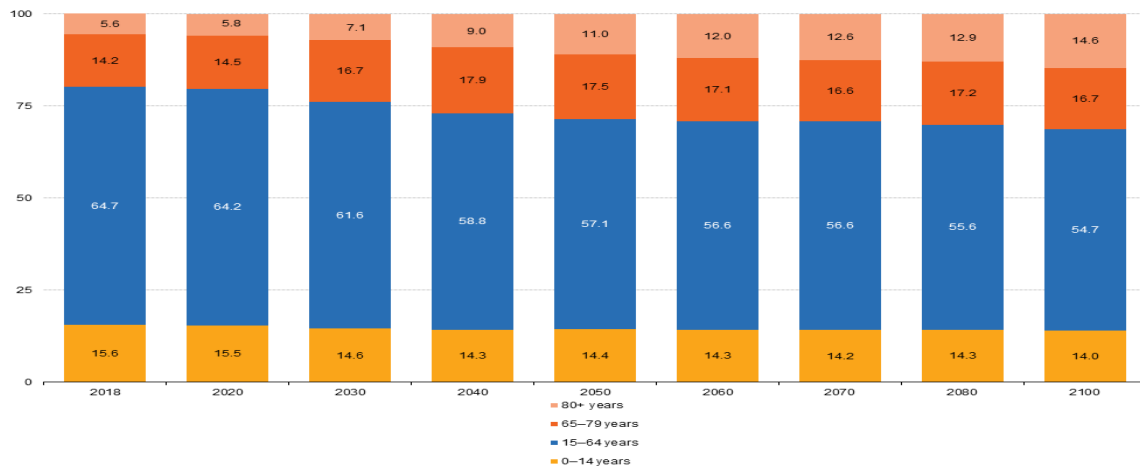
Grafikon 1: Očekivani životni vijek od 1770-2019 godine

Izvor: Our World in Data, <https://ourworldindata.org/life-expectancy#:~:text=The%20United%20Nations%20estimate%20a,any%20country%20back%20in%201950.>

Produljenje životnog vijeka uvelike pokazuje na razvijenost zdravstva u pojedinim državama. Uz stalne poraste stanovništva i produljenje životnog vijeka došlo je do gomilanja ljudi u većoj količini nego što zemlja može podnijeti. Udio starog stanovništva je u stalnom porastu zbog toga što je ulaganjima u zdravstvenu zaštitu omogućena bolja briga za stare i nemoćne. Koliko god su ovo dobri podatci toliko je neizvjesno koliko će zemlja moći podnijet taj teret starih ljudi. Znači ako uzmemo u obzir da je očekivana životna dob 72 godine, čovjek za kojeg se smatra da je radno sposoban do svoje 65 godine što nam govori da u prosjeku jedan čovjek 7 godina živi na teret države. Svijet se prvi put susreće s ovim fenomenom pa je neizvjesno što će se događati. Uspoređujući postojeće podatke koji govore da je od 1990. godine kada je broj ljudi od 65+ godina bio oko 325 milijuna, dok je u 2019. godini dosegao brojku od skoro 700 milijuna. Ove brojke označavaju da se broj ljudi iznad 65 godina i više nego udvostručio u posljednjih 30 godina. Što je više ljudi u starijoj dobi, povećava se javna potrošnja koja je u znatnoj mjeri utrošena na zdravstvo ljudi čije je zdravlje puno lošije nego u mladosti. Posebna pažnja se treba posvetiti progresivnom starenju već starog stanovništva, budući da se važnost stanovnika u toj dobi znatno povećala u odnosu na ostale dobne segmente stanovništva Europske unije. Pretpostavke su da će se udio osoba u dobi od 80+ u EU povećati više nego dvostruko u razdoblju od 2018. godine kada je iznosilo 5,6% do 2100. godine kada se predviđa da će narasti na 14,6%.⁵ Zaključujemo da će samim time što je veći broj ljudi u dobi 80+ utjecati na dodatno opterećenje javnog sustava. Na grafikonu u prilogu vidimo da će udio starog stanovništva progresivno povećavati s dominacijom u povećanju baš spomenutog starijeg stanovništva u dobi iznad 80 godina.

⁵ Eurostat(2020): Struktura i starenje stanovništva, (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing/hr)

Population structure by major age groups, EU-28, 2018-2100
(% of total population)

Note: 2018, provisional; 2020-2100, projections (EUROPOP2018).
Source: Eurostat (online data codes: demo_pjanind and proj_18ndbi)

eurostat

Grafikon 2: Populacijska struktura stanovništva Europe

Izvor: Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing/hr

U 19. stoljeću u područja koji su se suočili s ranom industrijalizacijom očekivani životni vijek je bio veći nego u ostatku svijeta što je kasnije dovelo do jaza između razvoj zdravlja u tim regijama. U 1900. godini očekivani životni vijek je bio oko 35 godina što znači da je danas i više nego dvostruko. Ono što je posebno zanimljivo što je ta brojka u razvijenim zemljama iznad 80 godina. Tako je npr. u Španjolskoj očekivana životna dob 83 godine, a u Japanu vrtoglavih 85. Dok je u nerazvijenim zemljama srednje Afrike taj broj za 30 godina manji i iznosi oko 53 godine. Očekivani životni vijek u Hrvatskoj je 78 godina što je ispod europskog prosjeka za 3,9 godina. Hrvati u dobi od 65 godina mogu očekivati da će živjeti još 17,4 godine što je 2 godine više od 2000. Zanimljivo je da se predviđa da će se od toga 12 godina boriti s nekom kroničnom bolešću što predstavlja veća izdvajanja države za zdravlje. U Europskoj uniji je taj broj čak i veći i iznosi 19,9 godina. Prema procjenama manje od 5 godina starijih ljudi u Hrvatskoj živi bez invaliditeta što znači da ostalih 12,5 godina imaju poteškoće. Broj godina bez invaliditeta je u EU gotovo jednak s godinama s invaliditetom i iznosi oko 10 godina. Također od populacije iznad 65 godina njih 25% će imati najmanje dvije kronične bolesti, a tek je njih 40% bez kroničnih bolesti. Tri od pet osoba starijih od 65 navodi da boluju od barem jedne kronične bolesti. Prema podatcima izdatci za zdravlje po stanovniku 2017. iznosili su 1272 EUR te su bili među najnižima u EU-u, gdje su prosječni izdatci iznosili 2884 EUR. U Hrvatskoj je zdravlju namijenjeno 6,8 % BDP-a, dok je prosjek

EU-a 9,8 %. S druge strane, udio javnih sredstava od 83% viši je od prosjeka EU-a. Kao posljedica starenja stanovništva predviđa da će se rashodi za zdravstvo povećati za 0,7 % BDP-a do 2070. Zbog prevelikog broja starih ljudi i loših životnih navika izdvajanja za zdravstvo su u stalnom porastu. U Hrvatskoj je jasno da su izdvajanja za zdravstvo premala i nalaze se ispod prosjeka u Europi. To bi moglo rezultirati narušavanjem životnog standarda stanovništva Hrvatske. Stopa nezadovoljenja potreba stanovništva Hrvatske iznad 65 godina je među najvišima je u EU. Hrvatskoj je potrebna reforma u zdravstvu koja bi omogućila veći priljev novca kako bi se mogla omogućiti zadovoljavajuća zdravstvena zaštita. U 2017. godini dugovi za HZZO i bolnice su iznosili oko 1,1 milijardu. Zbog prevelikog duga javlja se zabrinutost za održivost sustava zdravstvene zaštite u Hrvatskoj.

3.3 Kretanje stanovništva

Cjelokupno kretanje stanovništva ovisi o odrednicama prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva. Definira se kao promjena u ukupnom broju stanovnika neke zemlje u određenom vremenskom periodu. Posljedica ukupnog kretanja stanovništva može biti: povećanje broja stanovnika, smanjenje broja stanovnika ili stagnacija broja stanovnika. Kretanje stanovništva nastaje međudjelovanjem: prirodnih procesa (nataliteta i mortaliteta) i društvenih zbivanja (migracija stanovništva). Prirodna promjena je zapravo razlika između broja beba koje su rođene i broja ljudi koji su umrli u jednoj godini. Rezultat viška rođenih nad umrlim je prirodni prirast dok je u suprotnom slučaju imamo prirodno smanjenje stanovništva ili prirodnu depopulaciju.

Prvi faktor koji utječe na starenje stanovništva je natalitet (broj rođenih)-označava pojam koji se koristi u demografiji i označava ukupan broj rođenih na određenom prostoru u nekom određenom vremenu. U demografskoj literaturi pronalazimo ga i pod nazivom fertilitet. U biti pojam fertilitet se ne razlikuje od nataliteta, ako gledamo u širem smislu, jer se odnose na istu pojavu.

Faktor koji usporedno s natalitetom utječe na starost stanovništva je mortalitet- je izraz koji pokazuje brojčane podatke o smrtnim slučajevima stanovništva na temelju ukupnog broja stanovništva u određenom razdoblju, obično jedne godine. Označava zapravo koliko često u jednom stanovništvu netko umre. Mortalitet negativno utječe na prirodno i ukupno kretanje stanovništva jer direktno utječe na smanjenje ukupnog broja stanovnika. Starenje stanovništva uz umiranje samo po sebi iskazuje potrebu odnosno reprodukciju stanovništva zamjenjujući stare naraštaje novima. Starenje i umiranje su procesi koji su biološki konstantni, pa nameću potrebu kvantitativnu i kvalitativnu zamjenu starih s novim naraštajima. Mortalitet je rezultat

bioloških procesa odnosno starenja, ali i društveno-gospodarskih faktora: rata i siromaštva. Kod mortaliteta značajniji je utjecaj bioloških faktora za razliku od nataliteta gdje biološki faktori utječu u manjoj mjeri. Društvena i gospodarska dinamika neke zemlje prikazana je pomoću smrtnosti te stanje u zdravstvu pojedine zemlje. Smrt je u međuzavisnosti s starenjem pa su neke dobne skupine podložnije riziku u odnosu na ostale.

Tablica 3: Prirodno kretanje stanovništva od 2010. do 2019.

	Živorođeni	Umrli	Prirodni prirast	Stope na 1 000 stanovnika			Verižni indeksi	
	<i>Live births</i>	<i>Deaths</i>	<i>Natural increase</i>	<i>Rate per 1 000 inhabitants</i>			<i>Chain indices</i>	
				živorođeni	umrli	prirodni prirast	živorođeni	umrli
				<i>Live births</i>	<i>Deaths</i>	<i>Natural increase</i>	<i>Live births</i>	<i>Deaths</i>
2010	43 361	52 096	-8 735	9,8	11,8	-2	97,3	99,4
2011	41 197	51 019	-9 822	9,6	11,9	-2,3	95	97,9
2012	41 771	51 710	-9 939	9,8	12,1	-2,3	101,4	101,3
2013	39 939	50 386	-10 447	9,4	11,8	-2,5 ¹⁾	95,6	97,4
2014	39 566	50 839	-11 273	9,3	12	-2,7	99,1	100,9
2015	37 503	54 205	-16 702	8,9	12,9	-4	94,8	106,6
2016	37 537	51 542	-14 005	9	12,3	-3,4 ¹⁾	100,1	95,1
2017	36 556	53 477	-16 921	8,9	13	-4,1	97,4	103,8
2018	36 945	52 706	-15 761	9	12,9	-3,9	101,1	98,6
2019	36 135	51 794	-15 659	8,9	12,7	-3,9 ¹⁾	97,8	98,3

Izvor: Državni zavod za statistiku, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-01_01_2020.htm

Na primjeru Hrvatske možemo vidjeti kako se dešava konstantni pad stope fertiliteta od 1800. godine pa do danas. Istraživanja pokazuju kako se zemlje s vrlo visokim stopama fertiliteta u prošlosti, danas suočavaju niskim stopama fertiliteta. U 2019. godini Hrvatska bilježi pad u broju žive novorođenčadi u odnosu na prethodnu godinu za 2,2%, što nam govori da se u 2019. godini rodilo 810 novorođenčadi manje nego u 2018. Ukupan broj rođenih u 2019. godini bio je 36 296 djece, od toga 36 135 živorođene djece i 161 mrtvorodeno dijete. Od živorođene djece 51,1% otpada na mušku djecu odnosno 18 478, dok 48,9% ženske djece tj. 17 657. Stopa nataliteta u 2019. godini u RH iznosila je 8,9, dok je stopa mortaliteta iznosila u 2019. godini 12,7. U 2019. zabilježen je pad broja umrlih osoba u odnosu na 2018. godinu. Umrlo je 912 osoba manje nego u 2018. Odnosno za 1,7%. U 2019. od ukupni broj umrlih osoba iznosio je 51 794. Od toga 25 352 ili 48,9% otpada se na muške osobe i 26 442 ili 51,1% na ženske osobe. Stopa mortaliteta u 2019. godini iznosila je 12,7. U 2019. umrlo je 143 dojenčadi, što je zapravo 0,28% od ukupnog broja umrlih. Od ukupnog broja umrle dojenčadi, 81 ili 56,6% umrlo je u prvim danima života, do 6 dana starosti. Stopa umrle

dojenčadi u 2019. godini iznosila je 4,0, dok je u prethodnoj godini iznosila 4,2. Najmanja stopa umrle dojenčadi u 2019. bila je u Zadarskoj županiji i iznosila je 0,6, a najveća je bila u Karlovačkoj županiji gdje je iznosila 11,8. U Šibensko-kninskoj županiji nije zabilježen nijedan slučaj umrle dojenčadi. Stopa prirodnog prirasta u 2019. u Republici Hrvatskoj bila je negativna i iznosila je -3,9 odnosno -15 659 osobe. Negativno prirodno kretanje pokazuje i vitalni indeks, koji je iznosio 69,8. U svim županijama bio je negativan prirodni prirast, a najveći negativan prirodni prirast bio je u Primorsko-goranskoj županiji, gdje je iznosio -1 689 uz vitalni indeks od 54,9. Pozitivan prirodni prirast zabilježen je u 50 gradova(općina), a negativan je zabilježen u 497 gradova(općina) i Gradu Zagrebu, dok je 8 gradova(općina) imalo nulti prirodni priraštaj.⁶ Jedan od osnovnih uzroka starenja stanovništva jest dugotrajno smanjivanje nataliteta/fertiliteta. Posljedica pada nataliteta je smanjeni obujam mladog kontingenta populacije, što onda označava smanjenje priljeva stanovništva u zrele odnosno radno i reprodukcijski najvitalniju dob.⁷ Nakon toga se inducira novi pad nataliteta te starenje fertilnog i radno sposobnog kontingenta stanovništva ubrzava demografsko starenje. Također, uzrokuje i pad opće stope aktivnosti, s brojnim negativnim posljedicama po dinamiku i strukturu gospodarskog razvoja. Logički možemo zaključiti da u zemljama s visokim natalitetom prevladava mlado stanovništvo, dok u područjima s niskim natalitetom prevladava zrela i stara skupina stanovništva. Visok mortalitet ima utjecaj na stavove stanovništva o željenom broju djece, dok su visoke stope nataliteta u nekim zemljama dovele do gladi. Rađanje i umiranje direktno stvaraju određeni obujam materijalnih, socijalnih i sličnih. potreba koje treba zadovoljiti. Posljedično stabilan sustav koji ima velike stope nataliteta mora osigurati zdravstvenu zaštitu na nivou pri kojem će mortalitet dojenčadi biti minimalan. Također, visoke stope mortaliteta radnika u radnoj dobi života utječe na tržište rada u smislu njihove zamjene. Razlog njihove smrti su često fizička iscrpljenost zbog nezadovoljavajućih uvjeta na radu, karakteristično za zemlje u razvoju. Broj tih radnika se mora zamijeniti novim radnicima, a kako bi održali određenu razinu proizvodnosti potrebno je poboljšati uvjete rada. Međutim, bitno je spomenuti kako razina smrtnosti i rađanja dugoročno ostavlja posljedice na određenu privredu. Na temelju podataka iz razdoblja drugog svjetskog rata Europske zemlje su zbog evidentnih posljedica rata bilježile pad stope nataliteta pa s godinama oporavka njegov nagli rast. Učinci koji su rezultirali smjenama pada i rasta pokazali su se u obujmu i strukturi potrošnje. Uzrok kasnijeg pada broja novih naraštaja u

⁶ Državni zavod za statistiku(2020): Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2019., ISSN 1330-0350, (https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-01_01_2020.htm)

⁷ Živić D.(2003): Demografske odrednice i posljedice starenja stanovništva Hrvatske, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, UDK:314.87(497.5), str. 309

radnoj dobi bio je upravo taj pad nataliteta iz razdoblja rata. Posljedica kasnijeg rasta rezultirala velikom broju predškolske djece, koja su iz doba obaveznog školovanja došli do srednje škole i fakulteta, zatim do ekonomske aktivne dobi i konačno u dob napuštanja ekonomske aktivnosti. Priljev stanovništva u aktivnu dob stvara potrebu njihova zapošljavanja, otvaranja novih radnih mjesta, čime se opterećuje fond investicija u zemlji. Ratovi direktno utječu na stope mortaliteta i uglavnom odnose ma živote ljudi između 20 i 45 godine života. Time se smanjuje ponuda radne snage i brojnost žena u fertilnom razdoblju. Vremenom to stvara dublje ožujke na obujam rane snage, na dobnu strukturu, na obujam fertilnog stanovništva, na potrošnju. Sekundarni učinci se pojavljuju znatno kasnije. U nastavku ćemo imati priliku vidjeti piramidu dobne strukture stanovništva koja je u pojedinim svojim dijelovima udubljena baš zbog ratnih gubitaka. Razvijene zemlje, unatoč brojnim imigracijama, susreću se s padom ekonomske aktivnosti zbog pada nataliteta. Gubi se cjelokupan proces od novorođenčeta do radno sposobne osobe koja nadoknađuje materijalne potrebe starijeg stanovništva koje više nije radno sposobno. Europa i Ujedinjeno Kraljevstvo se susreću s problemima jer ne mogu utjecati na konstanti pad nataliteta koji vodi starenju stanovništva. Vidimo da su natalitet, mortalitet te migracije koje ćemo kasnije spomenuti definitivni uzroci koji dugoročno djeluju na gospodarski i društveni razvoj.

Uz navedena prirodna kretanja stanovništva odnosno broja umrlih i broja rođenih imamo i pokazatelj mehaničkih kretanja pojedinog stanovništva koje nazivamo migracijama stanovništva . Uz faktore nataliteta i mortaliteta kao poseban faktor možemo izdvojiti migracije-označavaju prostornu pokretljivost stanovništva, odnosno prostornu mobilnost. Razliku između iseljeničkog stanovništva neke zemlje(emigracije) i useljeničkog stanovništva(imigracije) nazivamo migracijskim saldom. Kada imamo veći broj stanovnika koji se iseljava iz neke zemlje on je negativan, dok kada imamo veći broj useljeničkog stanovništva on je pozitivan. Sve češće dolazi do ispitivanja koristi i poteškoća koje su uzrokovale migracije, kako za zemlju primitka tako i za emigracijsku zemlju. Migracije radne snage razumljivo je da su uglavnom uglavnom usmjerene prema razvijenim zemljama gdje je veća ponuda i potražnja za radom odnosno razvijenije tržište rada. Stanovnici se uglavnom iseljavaju iz zemlje u kojoj za isti posao dobivaju manje novca odnosno idu prema zemljama koji će im ponuditi bolju financijsku sigurnost. Svaki novi ulazak na tržište rada od strane imigranta utjecat će na veće ponude rada i snižavanja postojećih nadnica. Isto tako iseljavanje utječe na smanjivanje ponude rada pa su po pravilu nadnice više. Rezultati određene migracije su u nekim slučajevima pozitivni jer i smanjivanje nadnica doprinosi porastu kapitala pa

zemlje koje bilježe emigracije i zemlje koje bilježe imigracije imaju korist od toga.⁸ Ipak s druge strane postoji mogućnost da kao posljedica migracija dođe veća stopa nezaposlenosti. Na područjima gdje je veća nadnica, više dolazi do migriranja radne snage doseljavanjem stanovnika te domaći radnici ostaju bez radnih mjesta. Stoga možemo reći da, mobilnost radne snage je usko povezana s gospodarskim rastom, stručnom osposobljenosti te zaposlenosti. Vidjet ćemo u nastavku da su migranti u uglavnom mlađi ljudi koji traže bolje uvjete života. Kada se suočavamo s negativnim migracijskim saldom kao posljedica odlaska mladih ljudi dobit ćemo promjene u strukturi stanovnika. U zemlji koja je suočena s odlascima mladih povećava se udio starog stanovništva. Osim što se direktno povećava udio starog stanovništva, takva zemlja direktno ulazi u začarani krug: iseljavanje žene koje su u fertilnoj dobi dovodi do pada nataliteta, pad nataliteta dovodi do povećanja udjela starog stanovništva i implicira dalji pad nataliteta, povećanje udjela starijih osoba automatski utječe na povećanje stope mortaliteta. Kada stope mortaliteta premaše stope nataliteta dolazi do prirodne depopulacije stanovništva.

Useljenici u države članice EU-a bili su 2017. u prosjeku znatno mlađi od stanovništva koje već boravi u zemlji odredišta. Medijan dobi ukupnog stanovništva skupine država EU-28 1. siječnja 2018. iznosio je 43,1 godinu, a 2017. za useljenike u skupinu država EU-28 iznosio je 28,3 godine. U odredišnim zemljama međunarodne migracije mogu se upotrebljavati kao alat za uklanjanje određenih nedostataka na tržištu rada. Međutim, zasigurno je da se samim migracijama neće obrnuti postojeći trend starenja stanovništva koji postoji u mnogim dijelovima EU-a.⁹

Tablica 4: Vanjske migracije u Hrvatskoj od 2009. godine do 2018. godine

⁸ Horvat, T.(2016) *Kretanje radne snage u EU: uzroci, trendovi, perspektive*. Diplomski rad. Varaždin: Sveučilište Sjever

⁹ Eurostat(2020): Statistički podaci o migracijama i migrantnom stanovništvu, (<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/46464.pdf>)

	Doseljeni iz inozemstva	Odseljeni u inozemstvo	Migracijski saldo
	<i>Immigrants</i>	<i>Emigrants</i>	<i>Net migration</i>
2009.	8 468	9 940	-1 472
2010.	4 985	9 860	-4 875
2011. ¹⁾	8 534	12 699	-4 165
2012. ¹⁾	8 959	12 877	-3 918
2013. ¹⁾	10 378	15 262	-4 884
2014. ¹⁾	10 638	20 858	-10 220
2015. ¹⁾	11 706	29 651	-17 945
2016. ¹⁾	13 985	36 436	-22 451
2017. ¹⁾	15 553	47 352	-31 799
2018. ¹⁾	26 029	39 515	-13 486

Izvor: Državni zavod za statistiku, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/07-01-02_01_2019.htm

Iz tablice vidimo da Hrvatska bilježi velik broj imigranata, ali budući da je broj emigranata još veći, Hrvatska bilježi negativan migracijski saldo. U 2018. u Republiku Hrvatsku iz inozemstva je doselilo 26 029 osoba od kojih 33,1% hrvatskih državljana i 66,9% stranaca. U inozemstvo je odselilo 39 515 osoba od kojih je 92,2% hrvatskih državljana i 7,8% stranaca. Saldo migracije stanovništva Republike Hrvatske s inozemstvom u 2018. godini bio je negativan i iznosio je -13 486. Najveći udio osoba koje su imigrirale u odnosu na ukupan broj imigranata u Republiku Hrvatsku 39,8% osoba je iz Bosne i Hercegovine. Od ukupnog broja emigranata iz Republike Hrvatske najviše osoba je emigriralo u Njemačku odnosno oko 55%. Gledajući na spolnu strukturu veći je udio doseljenih muškaraca odnosno 74,6%, te je i veći udio odseljenih muškaraca odnosno 55,1%. Kada gledamo dobnu strukturu najveći broj emigranata bilo je u mladoj dobi od 20 do 39 godina, u postotku 45,5%. Najviše ljudi se doselilo u Grad Zagreb na koji otpada 24,6% i u Splitsko-dalmatinsku županiju sa 11,3%. Također, najviše se osoba odselilo upravo iz Grada Zagreba sa 16,6%, zatim iz Osječko-baranjske županije 9,2% te Vukovarsko-srijemske županije sa 7,6%.¹⁰

¹⁰ Državni zavod za statistiku(2019): Migracija stanovništva republike hrvatske u 2018., (<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/46464.pdf>)

4 Struktura stanovništva i društveno-gospodarski razvoj

4.1 Struktura stanovništva

Stanovništvo je heterogeni osnovni skup i statistički i sadržajno. Stanovništvo se strukturno odnosno po svom sastavi sastoji od različitih obilježja koje čine cjelokupno stanovništvo. Struktura stanovništva nam prikazuje da se svaka jedinka koja u globalu čini ukupnu populaciju neke zemlje ili područja razlikuje prema mnogobrojnim međusobno različitim obilježjima kao što su spol, dob, djelatnost i sl. Skup jedinki koje na specifičan način djeluju svojim različitim osobnim karakteristikama definiramo kao stanovništvo. To drugim riječima znači da svako osobno obilježje pojedinca ostavlja posljedice na strukturu stanovništva prema određenom obilježju.¹¹ Glavni pokazatelji značaja stanovništva u odnosu s gospodarskom razvijenosti su zadovoljstvo kvalitetom života, broj stanovnika u odnosu na površinu same zemlje i struktura gospodarskog sastava stanovništva. Postoje različite klasifikacije stanovništva: struktura stanovništva prema dobi, ekonomska, obrazovna te struktura stanovništva prema aktivnosti. Temeljna struktura stanovništva je dobna struktura budući da utječe na društveno-gospodarski razvoj određene populacije, označavajući razvoj stanovništva tijekom duljeg vremenskog perioda. Unatoč tome što je struktura stanovništva prema dobi i spolu biološka, ona se nalazi unutar utjecaja društveno-gospodarskih čimbenika. Uzimajući u obzir zatvoreni tip populacije, ona je direktno determinirana odrednicama prirodnog kretanja stanovništva jer je ona zapravo biološka struktura. Dobno-spolna struktura je od iznimne važnosti sadašnjost i budućnost demografskog i gospodarskog razvoja zemlje.

4.1.1 Struktura stanovništva prema spolu

Struktura stanovništva po spolu kvantitativno pokazuje korelaciju između muškog i ženskog stanovništva u odnosu na ukupno stanovništvo. Prema demografskim podacima jasno je kako se struktura stanovništva prema spolu globalno bitno razlikuje i prikazuje neke specifične promjene determinirane karakterističnim ekonomskim situacijama. Jaz između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju uzrokovao je i diferencije u strukturnom sastavu stanovništva tih zemalja prema spolu i demografskim obilježjima budući da su one povezane s razvojnim promjenama koje su se dogodile tijekom ekonomskog i društvenog razvojnog procesa u određenim zemljama. Strukturu po spolu prikazujemo preko dvije grupe osnovnih pokazatelja. Za istraživanja su značajni tzv. specifični koeficijenti maskuliniteta i feminiteta-

¹¹ Wertheimer-Baletić, A.(1999): *Stanovništvo i razvoj*, Zagreb, 1999., str. 334.

odnos muškaraca i žena i to posebno prema dobi kako bi pokazali spolno obilježje u kombinaciji s ostalim ekonomsko-socijalnim obilježjima ovisno o predmetu istraživanja. Posljednjih 80-100 godina posebno osjećamo tragove dugotrajnog utjecaja nataliteta, smrtnosti, emigracija i ostalih eksternih činitelja poput ratova, prirodnih nepogoda i slično, na strukturu jednog stanovništva. Kada bi eliminirali utjecaje ostalih čimbenika na strukturu stanovništva i fokusirali se samo na utjecaje prirodnog kretanja stanovništva, tada bi strukturne promjene po spolu u jednoj generaciji bile odraz kvantitativnog odnosa muškog i ženskog stanovništva i strukture umrlih prema spolu. Ako uzmemo u obzir samo u razlike u natalitetu prema spolu, zbog općeg biološkog fenomena rađanja više muške nad ženskom djece, javio bi se višak muškog stanovništva u odnosu na žensko. Dok ako promotrimo samo razlike u mortalitetu susrećemo se s viškom ženskog stanovništva u odnosu na muško. Također, u pojedinim zemljama migracije stanovništva zbog potražnje za pretežito radnicima muškog spola može uzrokovati neravnotežu spolnoj strukturi stanovništva te zemlje. Ljudski vijek je relativno dug pa se javljaju brojne razlike koje mijenjaju stvorenu neravnotežu.

Tablica 5: Populacija po spolu(u tisućama)

Lokacija	Vrijeme	Oba spola zajedno	Žene	Muškarci
Svijet	1950	2 536 431	1 270 171	1 266 260
Svijet	1960	3 034 950	1 516 763	1 518 187
Svijet	1970	3 700 437	1 845 047	1 855 390
Svijet	1980	4 458 003	2 218 314	2 239 689
Svijet	1990	5 327 231	2 646 336	2 680 895
Svijet	2000	6 143 494	3 050 060	3 093 434
Svijet	2010	6 956 824	3 449 120	3 507 704
Svijet	2020	7 794 799	3 864 825	3 929 974
Svijet	2050	9 735 034	4 845 558	4 889 476

Izvor: World Population, <https://population.un.org/wpp/DataQuery/>

Vidimo u tablici da je broj muškaraca na svijetu blago premašuje broj žena. S godinama ta razlika postaje sve manja skoro beznačajna. U razvijenim zemljama pretežno prevladava veći broj žena dok je u nerazvijenim veći broj muškaraca. S godinama žene su se počele više posvećivati karijeri pa postaju puno obrazovanije. Za žene je bilo karakteristično da se fokusiraju na obitelj, a zanemare obrazovanje što se s godinama promijenilo. Participacija ženskih osoba na tržištu rada je u stalnoj ekspanziji tijekom posljednjih godina. Nažalost unatoč toj činjenici taj proces, nije utjecao na nekoliko važnih segmenata kada je u pitanju zaposlenost žena, a to je udio žena na visokim pozicijama u poduzeću, na pozicijama gdje su

plaće više te i dalje dominiraju u udjelu u ukupnim nezaposlenim. Vidljivo je da su usprkos zakonskim odredbama žene i dalje čak oko 15% slabije plaćene. Na temelju postojećih podataka državnog zavoda za statistiku imamo dokaze koji ukazuju na segregaciju na tržištu rada koja je dvojaka. Prva se odnosi na spolnu diskriminaciju sektora, a druga se odnosi na u djelatnosti koje primarno zapošljavaju žensku radnu snagu, ali ipak se žene zapošljavaju na radnim mjestima za koje se nude manje plaće. Jedan od rješenja koji se predviđa za budućnosti je donošenje mjera kojima bi se povećalo sudjelovanje žena na tržištu rada i dosegla stvarna jednakost spolova. Stoga, možemo reći da unatoč različitim procesima i dalje postoji diskriminacija žena na tržištu rada.¹² Razlog tome možemo pronaći u tradiciji i biološkoj funkciji žena kao određenim preprekama njihovoj aktivnosti, kao posljedica toga očituje se to da je aktivnost žena u našem okruženju osjetno ispod stupnja aktivnosti muškog stanovništva. Možemo reći da na temelju svega navedenog struktura stanovništva po spolu zbog strukture radne snage po spolu utječe na lokaciju industrije, poduzeća i pogona, ali u današnjem svijetu nema direktan utjecaj na razvoj industrije. Ako izvodimo Hrvatsku, prema popisu iz 2011. godine u Hrvatskoj je bilo 51,9% ženskog i 48,1% muškog stanovništva. Iako ovi postotci idu korist žena i njihova je brojnost očigledno veća, njihova ekonomska aktivnosti je ipak manja od muškaraca. Što pokazuju sljedeći podatci s tržišta rada koji pokazuju da je udio nezaposlenih žena u ukupnim nezaposlenim zapravo oko 55%.

Tablica 6: Rodna asimetrija na tržištu rada Republike Hrvatske

GODINE	UKUPNO NEZAPOSLENIH	ŽENE
2010.	302425	165619
2011.	305333	163924
2012.	324323	172244
2013.	345112	182042
2014.	328187	174702
2015.	285906	155208
2016.	241860	133973
2017.	193967	110823
2018.	153542	87139
2019.	128650	71525
2020.	148181	82104

¹² Vučemilović, V.(2011): Diskriminacija žena na tržištu rada s osvrtom na hrvatsku, *Praktični menadžment*, 2(1), str. 68-71

Izvor: Državni zavod za zapošljavanje, <https://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?tipIzvjestaja=1>

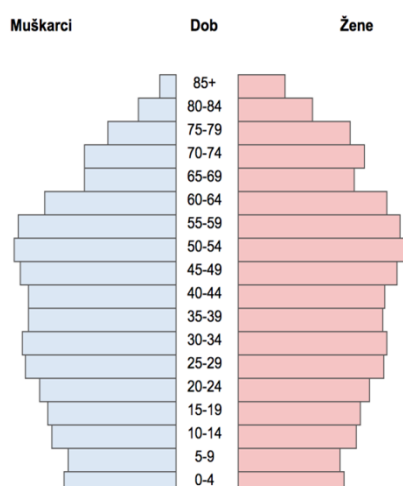
Kako bi se mogli nositi s starenjem stanovništva, svakoj državi je bitno da što smanji nezaposlenost. Budući da se nezaposlenost žena navodi kao jedan od problema, treba pribjegavati njegovu rješavanju. Konstantno se radi ni na rodnoj jednakosti pa se smatra da će se kroz godine granica radnog vijeka žena izjednačiti s muškarcima.

4.1.2 Struktura stanovništva prema dobi

Osim spolne za ovaj rad bitno je izdvojiti dobnu strukturu stanovništva. Dobna struktura stanovništva svrstava se među temeljna odrednice bioloških potencijala nekog područja ili države i reproduktivnih kapaciteta svake populacije živih bića. Jedna je od najvažniji struktura za razvoj stanovništva, ali i po svojim društveno-gospodarski implikacijama. Zbog podataka o dobi dobivamo vrlo korisne informacije za potrebe neke države. Dobna struktura stanovništva govori o povijesnom razvoju stanovništva kroz dugi vremenski period. Kombinirana dobno-spolna struktura određuju u značajnoj mjeri buduće promjene u prirodnom kretanju stanovništva. Podjela se vrši na tri skupine stanovništva:

- Mlado (0 – 19 godina)
- Zrelo (20 – 59 godina)
- Staro (60 i više godina)

Za grafički prikaz spola i dobi najčešće se koristi biološko ili starosno stablo:

Grafikon 3: Dobno-spolna piramida stanovništva Hrvatske iz 2011. Godine

Izvor: Državni zavod za statistiku, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1468.pdf

Imamo prikaz dobno-spolne strukture u Hrvatskoj prema popisu iz 2011. Vidljive su sve one pojave koje smo ranije spomenuli. Krivca ovakve raspodjele spolne strukture leći biološkoj otpornosti žena u odnosu na muškarce, ali uvjetima na radu koji su za muškarce puno kompleksniji te činjenici da muškarci rade duže od žena. U mlađim godinama života dominiraju muškarci, dok se u srednjim godinama taj broj polako izjednačava te na kraju žene dominiraju nad muškarcima jer žene imaju duži životni vijek. Dob ili starost se prilikom popisa stanovništva definira u demografskoj statistici prema navršenim godina života odnosno prema godinama navršenim na dan posljednjeg rođendana prije popisa ili prema kalendarskim godinama. Očekuje se da će medijan dobi porasti za 5,4 godine, sa 43,3 godine u 2018. na 48,7 godina u 2100. Medijan dobi je prema podacima najviši u Europi najveći u Italiji i iznosio je 46,3 godine. Medijan dobi stanovništva EU u 2018. godini iznosio je 43,1 godinu i neprestano raste. To znači da je polovina stanovništva u EU bila starija od 43,1 godine, dok je druga polovina bila mlađa.¹³ Za ocjenu radne sposobnosti i potencijala radnih resursa ukupno stanovništvo dijelimo u tri velike dobne skupine:

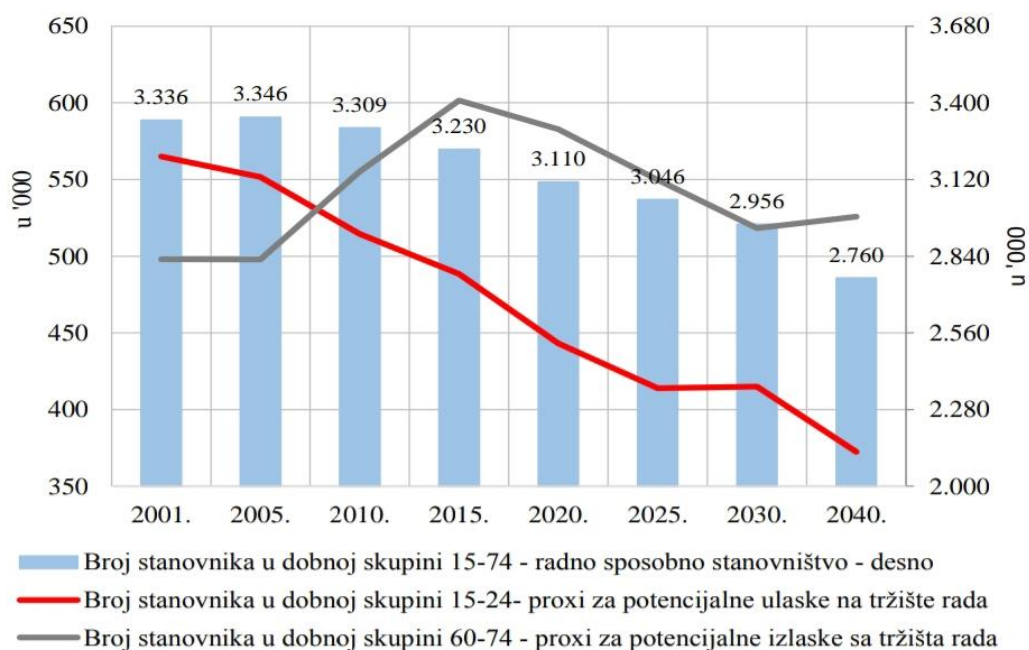
- Predradni kontingent: 0-14
- Radni kontingent: 15-59 (ž) ili 15-64 (m)
- Postradni kontingent: 65 i više

Postoji osnovna razlika između stanovništva i radne snage. Radna snagu predstavlja ekonomski aktivni dio stanovništva, najznačajniji čimbenik proizvodnje bez obzira na promjene koje se tijekom povijesnog razvoja zbivaju u njenoj ulozi pokretača i nositelja procesa proizvodnje. Ona je određena brojem stanovnika jedne zemlje, koji čini demografski okvir za njezino formiranje, a njegova demografska, ekonomsko-socijalna i druga obilježja određuju njezin ukupni radni i intelektualni potencijal. Dakle, možemo reći da je stanovništvo usko vezano za gospodarski i društveni život jedne zemlje jer je izvoz najbitnijeg čimbenika proizvodnje-radne snage, ono osjetno determinira tempo gospodarskog razvoja, utječe na njegov smjer i strukturu. Radnu snagu čini aktivni dio stanovništva koji može i hoće raditi, bilo da je već zaposlen ili aktivno traži posao. Još imamo za ocjenu stanja i planiranja radnih resursa, za ocjenu stanja i predviđanja broja školske djece mladeži, studenta i stupnja obuhvata školovanjem naraštaja u učeničkoj dobi, u sociološkim i politološkim istraživanjima javnog mijenja broja osoba s pravom glasanja na izborima i sl. Demografsko starenje utječe na priljev mladih naraštaja u radnu dob što predstavlja problem budući da osnovni gospodarski resurs predstavlja upravo radni kontingent određene države, koji utječe na njenu

¹³ Eurostat(2020): Struktura i starenje stanovništva, (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing/hr)

konkurentnost i razvoj. Kompleksnost ove situacije leži u neskladu između znanja i vještina koje traže oni koji stvaraju ponudu poslova i znanja i vještina koje posjeduju mladi. Također, izgled tržišta koje je bolje prilagođeno starijim radnicima sa stečenim iskustvom, stagniranju u potrebama za zapošljavanjem kako bi prebrodili teške posljedice koje su ostavile mnogobrojne krize na rad određenih sektora koji su uglavnom fokusirani na zapošljavanje većeg broja mlađih radnika. Zemlje EU trebaju ispuniti zadaću rješavanja problema krize koja je zavladała njenim područjem i obnovu održivog razvoja kako bi utjecala na zadovoljstvo odnosno životni standard stanovništva stopa starosti populacije, imigracije i globalizacija samo su još neki od izazova s kojima se još dodatno treba izboriti. Uvjerenja građana o njihovom blagostanju i očekivanja su ključni faktori na koje EU treba utjecati kako bi prvenstveno zadržala svoje građane, zaštitila njihove interese i potakla imigracije.

Kada govorimo o trendovima u Hrvatskoj vidimo da se očekuje da će broj radno sposobnog stanovništva konstantno opadati. Također, negativan trend se očekuje i za upravo te mlade naraštaje koji bi se trebali transformirati u aktivno stanovništvo.

Grafikon 4: Potencijalni izlasci s tržišta rada i ulasci na tržište rada

Izvor: Hrvatska narodna banka,

https://www.hnb.hr/documents/20182/2226149/hn26112018_prezentacija.pdf/46ef8522-42f3-4594-8a93-88a826601fe2?version=1.2&t=1543236643217

Djelovanje procesa starenja stanovništva ostavlja direktne posljedice na tržištu rada. Proces starenja stanovništva impliciranje starenje radno sposobnog stanovništva. Hrvatska se susreće

s nedovoljnim iskorištavanjem postojećih kapaciteta radno sposobnog stanovništva. Stanje u Republici Hrvatskoj je takvo da od ukupnog radno sposobnog stanovništva (15-64) u 2012 godini koje je ionako ispod prosjeka, samo njih 63% sudjeluje na tržištu rada ili je u potrazi za poslom (ostali su neaktivni, ne pridonose razvoju i društvo za njih mora skrbiti), što je znatno ispod prosjeka EU.¹⁴ Zaposlenost i zadržavanje mladih je kako smo već spomenuli veoma bitno pitanje koje stvara ozbiljne probleme za državu. Broj nezaposlenih osoba od 20-29 godina čini oko 23% ukupnih nezaposlenih. Najviše njih je sa srednjom stručnom spremom, ostatak većinom otpada na mlade sa završenim fakultetom što je zabrinjavajuća činjenica. Obrazovne reforme u vidu besplatnih studiranja olakšali su mladima da imaju mogućnosti stjecanja znanja i vještina bez obzira na imovinsko stanje. Pitanje je koliko će zapravo mladih osoba koji će kada završe svoje obrazovanje dobiti zaposlenje u nekom razumljivom roku. Bez radnog staža kojeg je logično bez zaposlenja nemoguće steći, predstavlja jedan od niz prepreka zapošljavanja mladih ljudi. Zbog toga, mladi koji su dosegli zavidnu razinu obrazovanja odlaze u razvijenije zemlje u potrazi za zaposlenjem. Politika još uvijek nije pronašla odgovarajući način za rješavanje ovog problema. Uz demografsko starenje stanovništva i odlazak mladog stanovništva dolazimo do veoma nestabilnog i nepovoljnog razdoblja za gospodarstvo u cjelini. Poticanje imigracije jedno je od mogućnosti nadopunjavanja nedostatka mladog stanovništva odnosno radnog kontingenta, ali kao što smo prikazali Hrvatska konstantno bilježi negativan migracijski saldo.

Tablica 7: Broj nezaposlenih u Hrvatskoj po dobi i razini obrazovanja

Razina Dob	(0) Bez škole i nezavršena osnovna škola	(1) Završena osnovna škola	(2) Srednja škola	(3) Prvi stupanj fakulteta, stručni studij i viša škola	(4) Fakultet, akademija, magisterij, doktorat	Ukupno
15-19	348	518	5976	0	0	6842
20-24	464	1219	12303	1214	701	15901
25-29	433	1082	9509	2908	4864	18796
30-34	553	1311	8465	1991	3213	15533
35-39	885	1899	9249	1448	2100	15581
40-44	1051	2963	9031	972	1489	15506
45-49	1016	3944	8383	657	1081	15081
50-54	1145	4766	9372	558	832	16673
55-59	1396	5503	10317	671	929	18816
60 i više	1237	3492	6567	532	876	12704
Ukupno	8528	26697	89172	10951	16085	151433

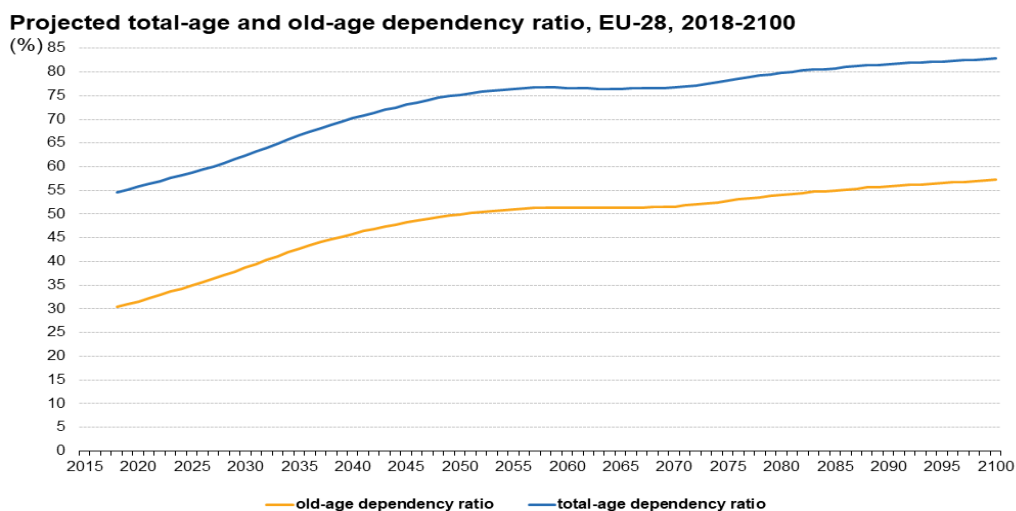
Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje, <https://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?tipIzvjestaja=1>

¹⁴ Mečev, D. i Vudrag, N. (2012). Utjecaj demografskog procesa starenja na gospodarska kretanja u republici hrvatskoj, *Praktični menadžment*, 3 (2), str. 37-41

Globalna gospodarska kriza ostavila je najveće posljedice koje se danas posebno očituju kod prevelike nezaposlenosti mladih osoba. Zbog cjelokupnog nezadovoljstva politikom i organiziranosti u državi mladi su prisiljeni tražiti perspektivu u drugim zemljama. Kako smo već spomenuli odlazak mladi ostavlja prevelike posljedice na tržište rada i udio starog stanovništva. Uz nedostatak mladih i uz to njihovog prevelikog udjela u nezaposlenima stavlja se prevelik teret na javnu potrošnju. Svaka radno sposobna osoba ujedno financira osobe koje više nisu sposobne sami sebi privređivat.

Razine potpore koju radno sposobno stanovništvo osigurava mlađim i/ili starijim osobama proučava se pomoću stope dobne ovisnosti. Te stope izražavamo kao relativni broj mlađeg i/ili starijeg stanovništva u odnosu na radno sposobno stanovništvo. Ako pogledamo EU, stopa ovisnosti starijih osoba u EU u 2018. godini iznosila je 30,5 %. Stoga, u tom razdoblju su na svaku osobu u dobi od 65 ili više godina bile malo više od tri radno sposobne osobe. Stopa ovisnosti starijih osoba u državama članicama EU-a kretala se od najnižih zabilježenih razina od 20,6 % u Luksemburgu i 21,2 % u Irskoj, gdje je bilo gotovo pet radno sposobnih osoba na svaku osobu u dobi od 65 ili više godina, do najviših zabilježenih razina od 35,2 % u Italiji, 34,2 % u Finskoj i 34,1 % u Grčkoj, gdje je stoga bilo manje od tri radno sposobne osobe na svaku osobu u dobi od 65 ili više godina te Hrvatska u kojoj je stopa ovisnosti starijih osoba iznosila 30,7% što je vidimo oko prosjeka Europe. Očekuje se da će u razdoblju od 2018. do 2100. udio radno sposobnog stanovništva opadati sve do 2100., dok će starije osobe vjerojatno činiti sve veći udio ukupnog stanovništva – osobe u dobi od 65 ili više godina u 2100. činit će 31,3 % stanovništva u EU u odnosu na 19,8 % u 2018.¹⁵

¹⁵ Eurostat(2020): Struktura i starenje stanovništva, (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing/hr)

Note: 2018: provisional. 2020–2100: projections (EUROPOP2018).
 Source: Eurostat (online data codes: demo_pjanind and proj_18ndbi)

eurostat

Grafikon 5: Stopa ovisnosti projekcija ukupnog i starog stanovništva u EU-28 od 2018-2100

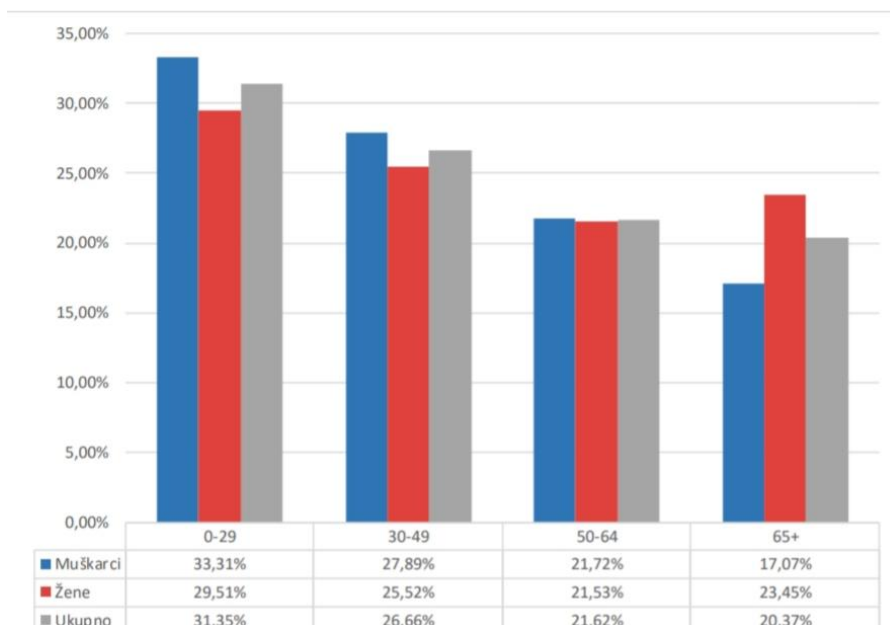
Izvor: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing/hr&oldid=408402#Udio_starijih_osoba_i_dalje_se_pove.C4.87ava

Kao posljedica kretanja stanovništva između dobnih skupina predviđa se da će se stopa ovisnosti starijih osoba u EU-28 gotovo udvostručiti, s 30,5 % u 2018. na 57,3 % u 2100., i da će ukupna stopa dobne ovisnosti porasti s 54,6 % u 2018. na 82,9 % u 2100.

Kada je udio starog stanovništva veći od 7% u ukupnom broju stanovnika, smatra se da zemlja ima staro stanovništvo. U Hrvatskoj proces starenja stanovništva već dugo traje.

Hrvatska je već 1961. godine ušla u skupinu zemalja sa starim stanovništvom budući da je te godine stanovništvo starije od 65 godina činilo već više od 7% (7,4%) ukupnog stanovništva Hrvatske. Ta brojka se u ovoj metodologiji uzima kao granica između zrele i stare populacije. Godine 1971. udjel ove velike dobne skupine iznosio je 9,6%, a već 1981. Iznosio je 11,4%, godine, u 1991. iznosio je 11,6%, a 2001. godine došao je čak do brojke od 15,6%. Razni nepovoljni učinci, a posebice rat ubrzali su taj proces. Prema zadnjem popisu stanovništva iz 2011. godine, udio stanovnika starijih od 60 godina iznosio je 24%, dok je udio stanovnika starijih od 65 godina iznosio 17%, a prema procjenama udio stanovnika starijih od 65 godina iznosio je u 2018. godini oko 20% što znači da je od 2011. godine do 2018. godine narastao za 3 postotna poena.¹⁶

¹⁶ Živić D.(2003): Demografske odrednice i posljedice starenja stanovništva Hrvatske, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, UDK:314.87(497.5)

Grafikon 6: Udio osoba starijih od 65. godina u Hrvatskoj u ukupnom stanovništvu po dobu i spolu, procjena iz 2018. godine

Izvor: Hrvatski narodnabanka,

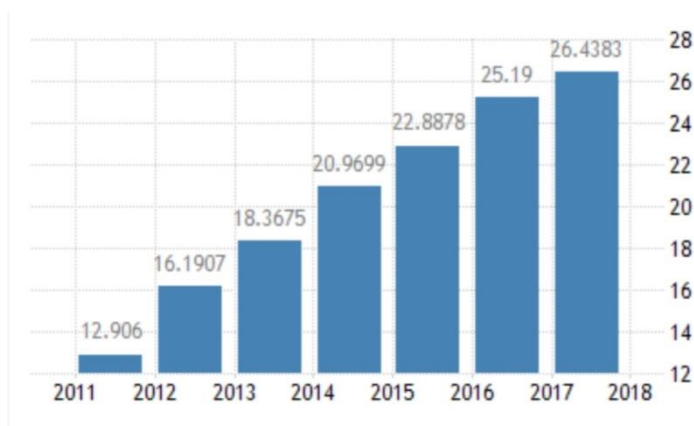
https://www.hnb.hr/documents/20182/2226149/hn26112018_prezentacija.pdf/46ef8522-42f3-4594-8a93-88a826601fe2?version=1.2&t=1543236643217

4.2 Posljedice demografskog starenja stanovništva na gospodarski razvoj

Demografski i društveno-gospodarski razvoj nalaze se u međuovisnoj uzročno-posljedičnoj povezanosti. Kao što smo već rekli stanovništvo je jedan od glavnih nositelja gospodarskog razvoja. Vidjeli smo da promjene u razvoju stanovništva uzrokuju promjene u društvo-gospodarskom razvoju, ali i društveno-gospodarski razvoj ima direktan utjecaj na razvoj stanovništva. Sposobnost ljudi odnosno ljudski kapitala je jedan od četiri elementa razvoja. Mnoge siromašne zemlje idu tako da teško da uvijek stoje na mjestu. Baš kao što brzo raste GDP u siromašnim zemljama, sukladno s tim raste i njezino pučanstvo. Zbog toga neke zemlje posebno zemlje Afrike ušle su u zamku visokih stopa rađanja i ustajalih dohodaka. Prema predviđanjima pučanstvo u siromašnim zemljama nastavit će rast velikom brzinom dok će se taj broj u razvijeni zemljama rasti znatno sporije. Stoga, siromašne zemlje s velikim prirodnim priraštajem počinju provoditi strategiju kontroliranja pučanstva u vidu populacijskih politika koje ćemo spomenuti u nastavku. U svijetu dolazi do sve veće štednje za razdoblje starosti što izravno utječe na potrošnju odnosno BDP neke zemlje. Što se više štedi manje je investicija. Budući da je sve veći broj starijih ljudi dolazi i do promjena u proizvodnji dobara. Kako se povećava udio starog stanovništva pojavljuje sve veća potražnja

za proizvodima zanimljivim i potrebnim tim dobnim skupinama. Tako da se tržište sve više okreće upravo prilagođavanju svoje ponude ovim dobnim skupinama.

Generalni problem takvih demografskih kretanja koji predstavlja izazov za mnoge zemlje je rastući broj umirovljenih koji opterećuju mirovinski sustav i utječu na smanjivanje radnog kontingenta. Događaji s kojima se danas susrećemo, ali koji već dugo traje je dugoročni pad nataliteta koji rezultira sve manjoj vjerojatnosti da će brojnost novog naraštaja premašiti brojnost naraštaja koji odlaze u mirovinu. Povećanje obujma staračkog stanovništva povećava osobnu i javnu potrošnju preko mirovinskog osiguranja. Zbog pokrenutih trendova u svijetu i sve privlačnijeg ranog odlaska u mirovinu relativni broj umirovljenika se konstantno povećava.

Grafikon 7: Izdvajanja za potrebe mirovina u %BDPh od 2011-2018

Izvor: <https://tradingeconomics.com/croatia/pension-fund-assets-to-gdp-percent-wb-data.html>

U poslijeratnom razdoblju desila se eksplozija novih naraštaja koji već sada u ovom razdoblju polako ostvaraju uvjete za mirovinu što će dovesti do znatnog povećanja udjela starijih osoba u ukupnom stanovništvu. Teret toga nosit će mlado za rad sposobno stanovništvo koji će koristiti kako bi se osigurala potrebna sredstva za cjelokupne izdatke starijeg stanovništva u svrhu financiranja niza potrebnih usluga u svezi s adekvatnijom i češćom skrbi starijih osoba čiji se troškovi s godinama sve više povećavaju.. Zbog prevelikog opterećenja koje će izazvati sve veći broj starijeg stanovništva i sve veće javne potrošnje, pretpostavlja se da će se pronalaziti načini kako da starije stanovništvo, koje je u današnjem svijetu predstavljao višak i dosad se bio prisiljen umiroviti, iskoristiti kao dodatnu radnu snagu i rasteretiti sustav. Ovakav oblik mjera mogao bi pozitivno utjecati na društvo budući da većina „novih“ umirovljenika želi ostati aktivno odnosno želi nastaviti raditi. Postoji i velika nekolicina njih koji ne žele nastaviti raditi zbog uvjeta rada. Nerijetko starije osobe ostaju bez motivacije za trud budući da su njihove plaće u većini slučajeve niže od prosječnih te zbog dobi nemaju

moćnost napredovanja na bolje pozicije u poduzeću. Upravo, participacija starijih osoba na tržištu rada će tako postati ključno za opstanak društva mnogobrojnih europskih zemalja. Pitanje je da li starije osobe mogu dati dovoljan doprinos u poduzeću budući da se tijelo s godinama troši te se u tim razdobljima javljaju češće bolesti. U većini europskih zemalja starosna granica za odlazak u mirovinu je 65 godina. Dolazilo je do polemike o povećavanju tih granica, iako je teško očekivati porast stopa zaposlenosti ako ne dođe do nekih funkcionalnijih rješenja i značajnijih reformi na području zakonske regulative tržišta rada i mirovinskog sustava. Naime, podizanjem starosne granice za odlazak u mirovinu moguće je djelomično kompenzirati smanjeni priljev aktivnih osiguranika, ali pitanje je u kojoj mjeri.¹⁷ Tako, mirovinski sustavi mogu osigurati poticaje za rad starijih osoba, postaviti propisne barijere za prijevremeno umirovljenje te naći načina kako utjecati na proširivanje optimalne ponude radne snage tijekom radnog vijeka fokusirajući se na radnike starije dobi. Odgodom umirovljenja i primanja mirovine produljenjem radnog vijeka dugoročne se pridonosi gospodarstvu i stvara osnovu za ostvarenje prava te može znatno utjecati na istodobnom poboljšanju održivosti i primjerenosti mirovina. Produljenjem radnog vijeka za dvije godine predviđa se da će se neto stope zamjene povećati za 5 postotnih bodova ili više za osobu s prosječnim primanjima u devet država članica. Slični su efekti stopu zamjene za osobu s niskim primanjima (tj. u iznosu od dvije trećine prosječnih primanja). Smatra se da je u spomenutim državama članicama ta odgoda umirovljenja najučinkovitiji način na koji se može utjecati na poboljšavanje mirovina u budućnosti. Ipak, za druge države članice se ne može reći isto budući da konstrukcije finansijskih poticaja nažalost još uvijek nisu dovoljne pa se kod njih produljenjem radnog vijeka stopa zamjene relativno malo povećava. Problem koji se također javlja je i siromaštvo ljudi iznad 65 godina. Zbog preopterećenosti sustava moguće je da su njihove potrebe zanemarene. U 2016. godini je čak 14,7 % osoba u dobi od 65 i više godina (tj. dohodak im je bio niži od 60 % medijana dohotka u pojedinoj državi članici) bilo u velikom riziku od siromaštva dok je taj isti rizik za preostali dio stanovnika bio.. Oscilacije u stopama siromaštva među državama članicama velike su i te stope iznose od 5,7 % u Slovačkoj do 40,2 % u Estoniji.¹⁸ Zbog potreba ugroženih skupina u kojima znatan udio imaju starije osobe rastu troškovi izdvajanja za socijalnu skrb. Izdvajanja za socijalnu skrb starijih osoba pokriva u određenoj mjeri troškove svakodnevice, smještaja i asistencije u obavljanju svakodnevnih poslova. Svaka peta osoba navodi da se susreće s nekim

¹⁷ Obradić, A., Smolić, Š.(2008): *Ekonomске i socijalne posljedice procesa starenja stanovništva*, UDK 314.8:331.5>(4)

¹⁸ European Commission: Primjerenost i održivost mirovina

poteškoćama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti. U postotku to znači da više od 80% starih ljudi nije sposobno samostalno obavljati svakodnevne aktivnosti U 2016. godini ovaj oblik troškova u EU-28 je bila jednaka 0.5 % BDP-s. U Švedskoj i Danskoj brojke izdataka za socijalnu skrb su bile čak 2.2 % i 1.9 % BDP-a, četiri puta više od europskog prosjeka- Za razliku od njih izdvajanja za socijalno osiguranje u Bugarskoj, Cipru, Njemačkoj, Irskoj, Grčkoj, Luksemburgu bili su manja od 0,1% BDP-a.

4.3 Populacijske politike

Termin populacijske politike teorijski signalizira razumno društveno usmjeravanje napretka ljudske populacije u njegovu kvantitativnom i kvalitativnom smislu. Demografski razvitak s fokusom na promjenu sastava stanovništva u globalu prikazuje izmjenu i unapređenje nekih, obilježja populacije koja su relevantna za društveni razvoj. Istovremeno se moramo pobrinuti za mnogostruku isprepletenost i korelaciju raznovrsnih faktora demografskog i ekonomsko-socijalnog razvoja. Populacijska politika predstavlja koncept koji se odnosi na svjesno društveno djelovanje na razvoj populacije. Očigledno je da prije razvoja metoda kvantitativnih i kvalitativnih analiza praćenja dinamike populacije kroz dugi vremenski period uspoređujući sadašnje i prošle trendove, kao i metoda predviđanja njezina razvoja u budućnosti, uz procjene nužnih ili mogućih posljedica na ta kretanja zbog kompleksnosti predmeta ove politike tj. same populacije i svega što se uz nju veže, nije moglo doći do prethodnog razvoja populacijski politika. Populacijska politika je zapravo skupina mjera kojima društvena zajednica nastoji utjecati na populaciju i ostvariti određene demografske ciljeve. Ukupan proces određivanja i implementacije populacijske politike sastoji se od sljedećih etapa:

1. upoznavanje i analiza stanja i razvoja koje se odnose na osnovne elemente ukupnog demografskog razvoja za koji se ocjenjuje da je nepovoljan i da je došao u sukob s ukupnim društvenim i gospodarskim razvojem, pa je neophodna društvena intervencija u demografski razvitak
2. donošenja zaključaka o ciljevima koji se žele postići pomoću populacijske politike te osigurati dugoročna ostvarenja, samim time i selekciju najboljih oblika populacijskih politika
3. mjere kojima će unaprijed određeni ciljevi biti i ostvareni te njihova kasnija primjena
4. konstantno promatranje i analiziranje ostvarenih rezultata donesenih populacijskih politika te u slučaju nekih potreba osigurati primjena određenih ispravaka vezanih za neke njezine elemente ukoliko je došlo do poteškoća u ostvarivanju postavljenih ciljeva.

Sredstva populacijske politike u određenoj mjeri narušavaju osobne slobode pojedinaca pa je dosta teško postići njihovu potpunu usklađenost i opće prihvaćanje.

Tipovi populacijske politike:

1. ekspanzivna populacijska politika-pronatalitetna i imigracijska)
2. restriktivna-antinatalitetna i emigracijska
3. redistributivna
4. eugenička.

Osim eugeničke ove populacijske politike su uglavnom su usmjerene na tempo razvoja stanovništva. Nasuprot tome eugenička populacijska politika usmjerena je na zaštitu biološke kvalitete populacije.

Spomenuli smo loše trendove kada govorimo o populaciji Hrvatske te kako bi to riješila Hrvatska pribjegava određenim mjerama populacijske politike. Republika Hrvatska u cilju povećanja broja stanovnika provodi ekspanzivna populacijska politika u obliku dvije njezine verzije, tj. u obliku pronatalitetne i imigracijske politike, s određenim s mjerama koje su karakteristične za redistributivnu populacijsku politiku. U Hrvatskoj se ova populacijska provodi od 1996. godine. Predložena je od strane Vlade RH krajem 1995., a usvojena je od strane Sabora početkom 1996. godine. Prijedlozi mjera odnosile su se na jačanje financijskog statusa obitelji, pravnog i socijalnog statusa roditelja odnosno njihova jednakost i zajednička odgovornost za odgoj djeteta. Općenito sredstva pronatalitetnog karaktera su: dječji dodaci, porezne olakšice ovisno o broju djece, plaćeni i neplaćeni roditeljski dopust, materijalna pomoć prigodom rođenja djeteta, subvencionirane jaslice i vrtići, zdravstvena zaštita djece i osoba u fertilnom razdoblju, plaćeni dopusti za njegu bolesne djece, pomoć u rješavanju stambenih problema mladih bračnih parova. Predložene mjere u Hrvatskoj fokusirane su bile na obiteljski i dječji dodatak, i njegov rast sukladno s rastom broja djece u obitelji. Za svako novorođenče određena je novčana pomoć i zdravstvena zaštita. Također, uvodi se pomoć države oko troškova školovanja u vidu besplatnog školovanja, za studente i srednjoškolce smanjenje participacija u studentskim domovima, besplatnih knjiga i školskog pribora u osnovnoj školi te prijevoza đaka do škole u seoskom području. Obitelji s troje i više djece oslobođene su participacija za zdravstvenu zaštitu te generalno besplatna zdravstvena zaštita za djecu. Predložen poseban oblik zaštite za trudnice na radnom mjestu, obavezno plaćeni porodiljni i roditeljski dopust u razdoblju od 6 mjeseci i dodatan dopust do 12 mjeseci djetetovog života te neplaćeni roditeljski dopust do treće godine života djeteta, zabrana noćnog rada i težih fizičkih radova za trudnice i dok dijete ne dosegne starost od tri godine, nemogućnost premještanja žena na druge oblike posla bez ženinog pristanka, te zabrana u vidu

otkaza žena za vrijeme porodiljnog dopusta te beneficirani mirovinski staž. Za roditelje koji imaju dijete s teškoćama u razvoju nudi se i mogućnost plaćenog statusa roditelja-odgajatelja, kao i plaćeni dopust kao i pravo jednoga od roditelja na korištenje slobodnog dana u tjednu.¹⁹ Nažalost, neke od predloženih mjera nisu prihvaćene. Razlog tome je preveliko opterećenje za državni proračun u slučaju prihvaćanja određenih mjera. Iako je velik broj prijedloga usvojen, rezultati se nisu pokazali uspješnim kao što je bilo očekivano. Od redistributivni mjera ističu se mjere koje se odnose na poticaj društvenom i gospodarskom razvoju pojedinih hrvatskih prostora, istraživanje emigracija te otklanjanje poteškoća za povratak stanovništva iz inozemstva. Neupitna je značajna uloga populacijske politike u starosnoj strukturi države. Odluke koje su donesene u cilju smanjivanja udjela starog stanovništva nisu bili efikasne do sada. Hrvatska se i dalje suočava s padom nataliteta, velikim emigracijama i nepovoljnom dobnom strukturom što pokazuje kako se ovaj problem duboko ukorijenio. Hrvatska će se suočiti s raznim problemima u smjeru tržišta rada koja će posljedično utjecati na ostale aspekte gospodarstva ako mjere pronatalitetne i redistributivne politike ne donesu neke vidljive rezultate.

¹⁹ Milinković, D.(1996): Teorija i metodologija socijalnog rada: Populacijska politika, *Ljetopis socijalnog rada*, 3(1), str. 99-109

5 Zaključak

Demografska kretanja imaju bitnu ulogu u razvoju svake pojedine države budući da stanovništvo ima vodeću ulogu u društveno-gospodarskom razvoju. Ključ važnosti stanovništva za razvoj gospodarstva leži u više odrednica koji se vežu za proizvodnu snagu neke države koja utječe na sve djelatnosti te države, njihovo pokretanje i usmjeravanje. Stanovništvo može označavati i barijeru upravo u razvoju u slučaju njegovih negativnih odrednica. Demografska kretanja imaju direktan utjecaj na stupanj razvoja privrede, ali i gospodarske i društvene prilike utječu povratno na demografska kretanja.

Brojnost stanovništva kao i njegovo kretanje Republici Hrvatskoj već dulje vrijeme izražava negativne trendove. Nepovoljni pokazatelji u prirodnom kretanju stanovništva, među kojima se izdvaja pad nataliteta, jedan su od važnijih depopulacijskih čimbenika koji imaju utjecaj na stabilnost odnosno nepravilan razvoj gospodarstva Hrvatske. Negativni pokazatelji u prirodnom kretanju stanovništva dovoljni su kako bi stvorili zabrinutost, ali poseban utjecaj ima i mehaničko kretanje stanovništva pa se ne smije zanemariti utjecaj iseljavanja stanovništva kroz povijest u brojnim etapama i zbog različitih uzroka. Brojni nabrojani čimbenici doveli su do velike stope starosti stanovništva i udjela starih osoba u ukupnom stanovništvu Hrvatske. Za razliku od Afrike u kojoj prevladava mlado stanovništvo s velikim stopama nataliteta. Unatoč tome što je Europa puno bogatija i razvijenija zemlja proces starenja zahvatio je sve zemlje Europske unije bez iznimke samo u različitim intenzitetima. Za razliku od ostatka Europske unije Hrvatska nije na zavidnom nivou razvijenosti i dosadašnji pokazatelji ističu brojne teškoće u borbi protiv procesa starenja. Ovaj nepovoljan proces utječe na tržište rada, smanjujući udio mladog stanovništva u radnom kontingentu tj u konačnici ukupni radni kontingent i udio stanovništva u fertilnoj dobi.. Negativno demografsko kretanje odražava se direktno na negativno na gospodarsko kretanje. Ključnu ulogu, u ovom slučaju, trebale imati migracijske politike te spomenuta populacijska politika koja bi trebala biti fokus ekonomske politike svake zemlje. U Hrvatskoj su se rezultati tih politika pokazali nepovoljnima, što dokazuju brojni primjeri i trenutno stanje u državi. Hrvatsku prati proces pada broja rođenih, stagnacija djelatnosti, depopulacija te negativna migracijska salda. Pronatalitetna politika utjecala u dovoljnoj mjeri na sfere vezane za stvaranjem mladih generacija, niti se ustraje implementirati adekvatnu populacijsku politiku koja bi potaknula povećavanja rodosti. Nedostaje inovativnosti, odvažnosti i znanja na područjima izvan velikih gradskih jezgra što stvara problem centraliziranosti i razmještaja stanovništva. Tako se stvaraju razvojni centri jer upravo to potrebno znanje i vještine

posjeduju mladi naraštaji i u cilju iskorištavanja svojih sposobnosti pronalaze rješenje u urbanim gradovima te tih nekoliko gradova nosi razvoj cijele zemlje. Veliki broj nezaposlenih s velikim udjelom mladog stanovništva daje dovoljan razlog mladima za iseljavanje i traženje bolji uvjeta te boljeg životnog standarda u inozemstvu. Hrvatskoj su potrebne politike koje će omogućiti kvalitetno planiranje i upravljanje oskudnim resursima kako bi se postigli što bolji rezultati. Stanovništvo kao nositelj gospodarskog razvoja bitna tematika koja je predmet stalne rasprave i svakim danom se dolazi do zanimljivih saznanja i mogućnosti za rješavanje problema današnjice. Postavlja se pitanje hoće li Hrvatska uspjeti odgovoriti na probleme u svojoj unutrašnjosti. Budućnost mladih je neizvjesna, a teret koji je nastao starenjem stanovništva postaje sve veći i sve teži za iskontrolirati.

6 Sažetak

Teret starenja stanovništva zahvaća sve veći broj zemalja. Različiti trendovi u svijetu potiču konstantan pad fertiliteta i utječu na povećanje udjela starog stanovništva. Uz konstantne inovacije kako u tehnologiji tako i u medicini životni vijek čovjeka je danas puno kvalitetniji i duži. Zbog poboljšanje kvalitete života upoznajemo nove mogućnosti i važnost starih ljudi koji će uz određene mjere moći pružiti određenu potporu za povećanje radnog kontingenta. Sve dok se ne dogode neke promjene i dok se ne ostvare uvjeti za rad starim ljudima, starenje stanovništva predstavlja ogroman problem. Utjecaj ovog negativnog trenda nije zaobišao ni razvijene zemlje. Politika se mora fokusirati na sve pojedine segmente kako bi rasteretili svoje sustave koji zbog pretjeranog troška, povećanog zbog velikog tereta starih ljudi, konstantno povećavaju svoju javnu potrošnju. Budući da je ovaj trend još uvijek nepoznat teren za svijet, pitanje je hoće li u budućnosti zbog dugoročnih posljedica koje on ostavlja pojedine države uopće moći riješiti ovaj problem. Dosadašnje politike nisu dovele do nekog poboljšanja iako je stanovništvo zbog svoje važnosti glavni fokus. Treba dati vrijeme kako bi uz tehnologiju razvili dobru populacijsku politiku koja bi u konačnici dovela do dugoročnog rješenja. Potrebno je dosta truda i zalaganja kako bi utjecali na porast mladih naraštaja te tako pozitivno djelovali na gospodarski razvoj.

Ključne riječi: stanovništvo, populacijska politika, gospodarski razvoj

Summary

The burden of an aging population is affecting an increasing number of countries. Various trends in the world encourage a constant decline in fertility and affect the increase in the share of the elderly population. With constant innovations in both technology and medicine, human life is much better and longer today. Due to the improvement of the quality of life, we are learning about new opportunities and the importance of old people who, with certain measures, will be able to provide certain support to help increase the workforce. Until some changes take place and the working conditions for the elderly are met, the aging of the population is a huge problem. The impact of this negative trend has not bypassed developed countries either. Policies must focus on all individual segments in order to relieve their systems of constantly increasing their public spending due to excessive costs, increased due to the large burden of the elderly. Since this trend is still an unknown terrain for the world, the question is whether in the future, due to the long-term consequences it leaves, individual countries will be able to solve this problem at all. The population policies so far have not led

to any improvement, although the population is the main focus due to its importance. Time should be given to develop a good population policy with technology that would ultimately lead to a long-term solution. It takes a lot of effort and commitment to influence the growth of young generations and thus have a positive effect on economic development.

Key words: population, population policies, economic development

7 Literatura

1. Benić Đ. (2001): *Osnove ekonomije*, Školska knjiga, Zagreb,
2. Bloom, D, Freeman R. (1986): The Effects of Rapid Population Growth on Labor Supply and Employment in Developing Countries, *Population and Development Review*, str. 381-414.
3. Bloom, D., Canning D., Sevilla, J. (2004): The Effect of Health on Economic Growth: A Production Function Approach, *World Development* 32, 1, str. 1–13, raspoloživo na: <https://www.nber.org/papers/w8587.pdf>
4. Bond, S. (2002): *Dynamic Panel Data Models: A Guide to Micro Data Methods and Practice*, Cemmap working paper CWP09/02.
5. Bullard, J., Garriga, C. and Waller, C. J. (2012): *Demographics, Redistribution, and Optimal Inflation*, Federal Reserve Bank of St. Louis Review, 94(6), str. 419-439.
6. Državni zavod za statistiku, raspoloživo na: <https://www.dzs.hr/>
7. Eurostat, raspoloživo na: <https://ec.europa.eu/eurostat/home?>
8. Horvat, T. (2016): *Kretanje radne snage u EU: uzroci, trendovi, perspektive*, raspoloživo na: <https://repozitorij.unin.hr/islandora/object/unin%3A873/datastream/PDF/view>
9. Hrvatska narodna banka, raspoloživo na: <https://www.hnb.hr/>
10. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, raspoloživo na: <https://www.mirovinsko.hr/>
11. Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, raspoloživo na: <https://www.hzzo.hr/>
12. Mečev, D. i Vudrag, N. (2012). Utjecaj demografskog procesa starenja na gospodarska kretanja u republici hrvatskoj, *Praktični menadžment*, 3 (2), str. 37-41
13. Milinković, D.(1996): Teorija i metodologija socijalnog rada: Populacijska politika, *Ljetopis socijalnog rada*, 3(1), str. 99-109
14. Napoleoni C. (1982): *Ekonomska misao dvadesetog stoljeća*, Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb
15. Nejašmić, I. (2005): Demografija stanovništva u prostornim odnosima i procesima, Školska knjiga, Zagreb
16. Nejašmić, I. i Toskić, A. (2000): *Razmještaj stanovništva u Republici Hrvatskoj – dio općih demografskih i društvenogospodarskih procesa*, Geoadria, Zadar
17. Nejašmić, I. i Toskić, A. (2013): *Starenje stanovništva u Hrvatskoj – sadašnje stanje i perspektive*, Hrvatski geografski glasnik, Zagreb
18. Vučemilović, V.(2011): Diskriminacija žena na tržištu rada s osvrtom na hrvatsku, *Praktični menadžment*, 2(1), str. 68-71
19. Wertheimer-Baletić, A. (2004): *Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj*. Institut za društvena istraživanja, Zagreb

20. Wertheimer-Baletić, A.(1999): *Stanovništvo i razvoj*, Mate, Zagreb
21. World population, raspoloživo na: <https://population.un.org/wpp/DataQuery/>
22. Žokalj, M.: The impact of population aging on public finance in the European Union, doi: 10.3326/fintp.40.4.2, raspoloživo na: https://www.eizg.hr/UserDocsImages/edukacije/znanstveni_utorak/znanstveni_utorak-zokalj.pdf